

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології і журналістики
Кафедра української мови та славістики

Кваліфікаційна робота
МУЛЬТИМЕДІЙНА МАЙСТЕРНЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДЛЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ПИЛЬНОСТІ

Спеціальність 014 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література, англійська мова)»

здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Маціук Софії Миколаївни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук
Вишневська Галина Богданівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЇ В 5-6 КЛАСАХ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО ...	7
1.1. Вивчення орфографії та формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови	7
1.2. Організаційно-дидактичні умови вивчення орфографії на уроках української мови	16
1.3. Медіаосвіта як актуальний компонент критичного мислення на уроках української мови в ЗЗСО під час вивчення орфографії	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ	34
2.1. Особливості створення нового освітнього середовища як мотивація для орфографічної грамотності та пильності	34
2.2. Методи та навчальні стратегії формування орфографічної пильності	47
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ МАЙСТЕРНІ ЯК ЗАСОБУ МОТИВАЦІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	55
3.1. Моделювання уроків української мови за допомогою smart-освіти для вивчення теми «Орфографія»	55
3.2. Діагностика оцінювання та інструменти вимірювання результатів здобувачів середньої освіти з теми «Орфографія»	62
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Сучасна освітня система спрямована на формування мовної особистості, яка володіє високим рівнем мовної культури, є креативною, самодостатньою та здатною до повноцінної мовленнєвої діяльності українською літературною мовою. Одним із ключових показників загальної культури й освіченості особистості є правописна грамотність. У цьому контексті особливої актуальності набуває формування орфографічної пильності, адже саме вона визначає рівень культури писемного мовлення та безпосередньо впливає на загальну комунікативну компетентність учнів.

В умовах сучасного інформаційного суспільства знання правописних норм і вміння свідомо та правильно застосовувати їх у мовленнєвій практиці стають необхідною передумовою ефективної комунікації. Окрім того, мовленнєве самовдосконалення істотно впливає на успішність засвоєння інших навчальних предметів, визначає рівень готовності здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності та сприяє їхній соціальній адаптації. Тому формування правописних умінь і навичок школярів належить до пріоритетних завдань учителя-словесника.

Мова як динамічна система постійно реагує на суспільні, культурні та історичні зміни. Саме тому у 2019 році було затверджено нову редакцію «Українського правопису», яка відображає сучасний стан мовної норми та відповідає актуальним потребам мовної практики. У зв'язку з цим перед учителем постало важливе завдання — розробити й упровадити ефективну методику формування орфографічної пильності учнів з урахуванням нових правописних змін.

Розділ «Орфографія» традиційно викликає певні труднощі у здобувачів освіти. Багато орфографічних норм є складними для усвідомлення й засвоєння, що негативно позначається на рівні загальної мовної культури школярів. Саме тому орфографія посідає особливе місце в шкільному курсі української мови: її вивчення розпочинається в початкових класах, систематизується у 5–7 класах, а

в старшій школі відбувається повторення й поглиблення орфографічних знань у процесі опрацювання інших мовних розділів.

Важливість цього розділу мовознавства зумовлена соціальною значущістю орфографічної норми як складника літературної мови. Дотримання орфографічних правил полегшує писемне спілкування та слугує підтвердженням високого рівня мовної культури особистості. Водночас наявність значної кількості складних випадків правопису потребує систематичної роботи над орфографією протягом усього періоду навчання в закладах загальної середньої освіти, а також упровадження особистісно орієнтованих і творчих підходів до засвоєння орфографічних знань.

Сьогодні невід'ємною складовою освітнього процесу є використання електронних та мультимедійних засобів навчання. Вони значно розширюють дидактичні можливості уроку, підвищують мотивацію учнів до навчання, сприяють розвитку самостійності та критичного мислення.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи зумовлена сучасними освітніми запитами, зокрема потребою в теоретико-методичному осмисленні та практичному впровадженні мультимедійних засобів навчання з метою формування орфографічної пильності учнів на уроках української мови.

Мета дослідження — з'ясувати особливості формування орфографічної пильності учнів і учениць на уроках української мови, що передбачає виконання таких завдань:

- дослідити теоретико-лінгводидактичні засади вивчення орфографії в ЗЗСО;
- розкрити методичні основи моделювання уроків української мови під час опрацювання орфографічного матеріалу;
- простежити особливості створення мультимедійного освітнього середовища як чинника мотивації до орфографічної грамотності й пильності;
- з'ясувати методи та навчальні стратегії формування орфографічної пильності на уроках української мови;

- концептуально осмислити особливості конструювання й планування уроків української мови в ЗЗСО.

Об'єкт дослідження — процес формування орфографічної пильності учнів і учениць у навчанні української мови.

Предмет дослідження — мультимедійна майстерня вчителя-словесника як засіб організації ґрунтовного вивчення орфографії та формування орфографічної грамотності й орфографічної пильності.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи теоретичного рівня: аналіз, систематизацію й узагальнення лінгвістичної, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з метою теоретичного обґрунтування проблеми дослідження; вивчення передового педагогічного й особистого досвіду для розроблення конспектів уроків з орфографії. Методи емпіричного рівня включають цілеспрямоване спостереження й аналіз уроків української мови, бесіди з учителями та учнями з метою виявлення рівня сформованості орфографічних умінь і навичок школярів. Для узагальнення закономірностей формування орфографічної грамотності застосовано індуктивний метод.

Теоретична й практична значущість роботи полягає в опорі на наукові праці сучасних українських педагогів, лінгводидактів і методистів, зокрема Софії Боженко, Олени Горошкіної, Вікторії Дороз, Руслани Мельникової, Сергія Омельчука, Марії Пентилюк, Івана Хом'яка та інших. Практична цінність дослідження полягає в можливості використання узагальненого матеріалу в процесі вивчення дисципліни «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі» у ЗВО, а також під час опрацювання орфографічних тем на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Апробація дослідження. Матеріали були використані у форматі наукової статті «Інтеграція прийому «Коло ідей» у шкільний курс української мови» та представлені у збірнику Всеукраїнської конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології і журналістики»

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (30 жовтня 2025 року).

Структура. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Список літератури налічує 74 покликання. Загальний обсяг – 128 сторінок, з яких – 81 основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЇ В 5-6 КЛАСАХ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

1.1. Вивчення орфографії та формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови

Орфографія відіграє вагомую роль у мовленнєвій діяльності особистості, оскільки дотримання правописних норм є необхідною умовою ефективного писемного спілкування та показником сформованості мовної культури. Орфографічні норми як складова літературної мови забезпечують точність і зрозумілість письмового мовлення, сприяючи повноцінній реалізації комунікативної функції мови.

Орфографія – це один із найважчих розділів мовознавства, який має особливе соціальне значення, адже стосується інтересів усього суспільства. Під орфографією розуміють:

а) «...систему однакових написань, яку використовують у писемному мовленні;

б) розділ мовознавства, який вивчає систему правил, що забезпечують однакові написання» [5, с. 281]. Навчальний предмет «Українська мова» входить до мовно-літературної освітньої галузі та забезпечує реалізацію вимог до її обов'язкових результатів навчання. Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі включає в себе різноманітні уміння та ставлення, одним із яких є уміння «...висловлювати думки, почуття, погляди в усній та письмовій формі» [15].

Це уміння передбачає конкретні навчальні результати, згідно з якими учень:

1) «записує (від руки або з використанням спеціальних, зокрема цифрових, пристроїв) власні міркування або інформацію з різних джерел;

2) добирає потрібні мовні засоби, дотримується основних мовних норм;

3) складає та оформлює власне висловлення згідно з усталеними словотвірними, лексичними, орфографічними, граматичними, пунктуаційними і стилістичними нормами;

4) виявляє і виправляє помилки, допущені в тексті, з урахуванням засвоєних мовних норм» [15].

Основне завдання вивчення розділу «Орфографія» в шкільній програмі – сформувати відповідну орфографічну грамотність учнів. Її рівень визначається нормами оцінки, визначеними у програмі.

Орфографічна грамотність – «...уміння вживати під час написання слів буквені і небуквені графічні засоби згідно з прийнятими правилами правопису» [46, с. 175].

Метою навчання української мови в закладі загальної середньої освіти є «...формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості» [17].

Варто зауважити, що у навчальній програмі розділ «Орфографія» окремо не вивчається, а введений у зміст навчання разом з іншими розділами мови. Відповідно до навчальних програм, орфографія вивчається в 1 – 7 класах, однак робота над удосконаленням орфографічних знань і навичок не припиняється. У 8 – 9 класах вона проводиться під час вивчення синтаксису, набираючи характеру узагальнення, повторення та закріплення. Звичайно, розширюється й лексична база, на якій відбувається зміцнення орфографічних навичок. У старших класах орфографічна робота здійснюється також при написанні творів, їхньому аналізі і під час роботи над помилками.

Основним етапом формування орфографічних умінь і навичок є систематичне засвоєння орфографічних правил, яке розпочинається з вивчення відповідного розділу в 5 класі, оскільки саме на цьому етапі відбувається первинне ознайомлення учнів з базовими орфографічними поняттями.

Міністерство освіти і науки України пропонує на вибір 2 модельні навчальні програми з української мови для 5–6 класів НУШ. Серед них: модельна навчальна програма з української мови для 5–6 класів Ніни Голуб,

Олени Горошкіної [8] та модельна навчальна програма з української мови для 5–6 класів авторів Олександра Заболотного та інших [17].

У модельних навчальних програмах, затверджених МОН, визначено орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета та види навчальної діяльності учнів.

Спираючись на модельні навчальні програми, заклади освіти можуть розробляти власні навчальні програми.

Слід зауважити, що модельні навчальні програми передбачають різні варіанти послідовності вивчення мовних розділів. Зокрема, для п'ятого класу запропоновано кілька підходів до структурування змісту навчального матеріалу, зокрема такі послідовності:

- «Лексикологія», «Фразеологія», ««Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія», «Відомості з синтаксису і пунктуації» (автори: Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) [8];
- «Лексикологія», «Будова слова. Орфографія», «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія», «Відомості із синтаксису та пунктуації» (автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В.) [17].

Для здобувачів середньої освіти 6 класу:

- «Будова слова. Орфографія», «Словотвір. Орфографія», «Морфологія. Орфографія» (автори: Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) [8];
- «Лексикологія. Фразеологія», «Словотвір. Орфографія», «Морфологія. Орфографія» (автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В.) [17].

Зауважимо, що вивчення орфографії у 5–7 класах за типовою освітньою програмою О. Заболотного та Н. Голуб здійснюється на основі 63 тем, із яких 58 є спільними для зазначених класів, тоді як 5 тем становлять окремі орфографічні одиниці (*Додаток А*).

Аналіз змісту підручника з української мови для 5 класу засвідчує, що після вступної теми, присвяченої значенню мови в житті людини, учні розпочинають вивчення розділу «Лексикологія». Хоча цей розділ безпосередньо не містить орфографічних тем, робота над формуванням

правописної грамотності учнів триває й на цьому етапі. Зокрема, автори обох модельних програм пропонують розпочинати системне вивчення орфографії саме на лексичному матеріалі, що є методично доцільним.

Така послідовність дає змогу пізнавати мову через слово в його значенні, походженні, уживанні та стилістичному потенціалі. Це чітко простежується під час опрацювання груп слів за значенням, зокрема слів іншомовного походження. У процесі навчання п'ятикласники засвоюють правила написання апострофа, м'якого знака, подвоєних приголосних, а також правопис літер **и** та **і** в словах іншомовного походження. Значну роль у цьому відіграє велика кількість орфографічних вправ, поданих у підручниках на відповідні теми.

Особливу дидактичну цінність мають вправи, завдання яких поєднують лексичний та орфографічний матеріал, оскільки вони сприяють цілісному засвоєнню мовних явищ. Після опрацювання розділу «Лексикологія» учні поглиблюють знання про українську абетку, наголос, особливості вимови голосних і приголосних звуків. Саме у зв'язку з вивченням фонетики розпочинається систематичне опрацювання орфографічних тем.

Згідно зі змістом підручника, до розгляду пропонуються теми, присвячені написанню ненаголошених голосних у коренях слів, уживанню м'якого знака й апострофа, чергуванню **у – в**, спрощенню в групах приголосних. Важливим методичним акцентом є подання після опрацювання зазначених тем уроку-узагальнення на тему «Види помилок: орфоепічна, орфографічна, графічна» [10, с. 110]. Такий підхід є виправданим, оскільки в учнів середньої школи часто виникають труднощі з розмежуванням типів мовних помилок, зокрема з виявленням і виправленням орфографічних помилок.

Вимоги до засвоєння навчального матеріалу з теми передбачають формування в учнів умінь виявляти та виправляти недоліки й помилки в змісті, структурі та мовному оформленні як власних, так і чужих письмових текстів; застосовувати знання орфографічних правил з метою вдосконалення власного мовлення; розпізнавати орфографічні помилки, аргументовано пояснювати

внесені виправлення з опорою на вивчені правила, а також доцільно й ефективно користуватися орфографічним словником [8].

Подальше опрацювання навчального матеріалу пов'язане з вивченням розділу «Синтаксис. Пунктуація». Хоча в межах цього розділу орфографічні теми окремо не виокремлюються, робота з формування орфографічної компетентності учнів не припиняється, а набуває більш виразного практичного характеру. У процесі вивчення словосполучення та речення школярі конструюють мовні одиниці, спираючись на раніше засвоєні мовні знання й уміння.

У такому контексті важливою є роль учителя, який має забезпечувати реалізацію внутрішньопредметних зв'язків, систематично повторювати та поглиблювати орфографічні знання учнів, інтегруючи їх у роботу над синтаксичними конструкціями.

У 6 класі учні розпочинають вивчення розділу «Будова слова. Словотвір», у процесі якого вдосконалюють навички грамотного письма. Водночас відбувається поглиблення знань про будову слова шляхом повторення відомостей про значущі частини слова — основу (префікс, корінь, суфікс) та закінчення, а також особливості їх правопису. У межах цього розділу передбачено опрацювання низки орфографічних тем, спрямованих на формування правописної грамотності, зокрема: зміни приголосних під час словотворення, творення й правопис складних і складноскорочених слів, написання слів із компонентами **пів, напів-, полу-** [11].

Засвоєний матеріал сприяє таким результатам навчально-пізнавальної діяльності учнів: «складати й формувати власне висловлювання відповідно до норм орфографії й словотворення; виявляти та виправляти помилки в тексті, що базується на вивчених мовних нормах» [8].

Варто зауважити, що учні опановують орфографічні правила відповідно до чинної редакції українського правопису, вивчаючи теми, що зазнали змін. Серед них:

- 1) написання разом складних слів з першою іншомовною частиною, що:

а) визначає кількісний вияв чого-небудь (міні-, максі-, міді-, супер-, преміум-, топ-, флеш- тощо);

б) закінчується на о, а у ролі сполучних голосних (відео-, євро-, медіа-, кіно-, фото- тощо);

2) правопис слів з пів окремо, якщо це невідмінюваний числівник зі значенням «половина», що поєднується з іменником у родовому відмінку (пів аркуша, пів України);

3) написання разом і з великої літери складного слова Святвечір, співвідносного з обрядовою назвою Святий вечір тощо [56, с. 46].

Після цього учні приступають до вивчення одного з найбільш об'ємних розділів мовознавства — морфології, зокрема іменних частин мови. Слід зазначити, що окрім засвоєння загального значення, морфологічних ознак та синтаксичної ролі кожної частини мови, шестикласники приділяють особливу увагу також їх правописним особливостям.

Слід зазначити, що модельні навчальні програми, а відповідно до них і підручники, передбачають опрацювання значного масиву орфографічних правил, які вивчаються паралельно з морфологією. Зокрема, до них належать:

1. Під час вивчення іменника як частини мови: велика буква та лапки у власних назвах; літери -а (-я), -у (-ю) в закінченнях іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини; особливості закінчень іменників у кличному відмінку; подовження приголосних в орудному відмінку іменників III відміни; написання та відмінювання імен по батькові й прізвищ; правопис літер е, и, і в суфіксах іменників; правопис частки не з іменниками; правопис складних іменників разом і через дефіс.

2. Під час вивчення прикметника як частини мови: написання прикметникових суфіксів; написання не з прикметниками; написання н та нн у прикметниках; написання складних прикметників разом і через дефіс.

3. Під час вивчення числівника як частини мови: відмінювання та написання порядкових числівників; ь на кінці числівників і перед закінченням у

непрямих відмінках; роздільне написання складених числівників; написання разом порядкових числівників з -сотий, -тисячний, -мільйонний.

4. Під час вивчення займенника як частини мови: правопис частки ні в заперечних займенниках; дефіс у неозначених займенниках; написання займенників з прийменниками.

Формування навичок грамотного письма можливе завдяки систематичній і цілеспрямованій роботі вчителя та учня, а також ефективному поєднанню різноманітних форм, методів, прийомів і засобів навчання.

Навчальні програми пропонують в освітньому процесі застосовувати такі види пізнавальної діяльності з орфографії:

1. пізнавальну діяльність, що включає в себе пояснення й застосування правил написання значущих частин слова; виконання вправ, що передбачають застосування орфографічних правил; виявлення проблемних ситуацій, спричинених орфографічними помилками. виконання завдань, що передбачають використання орфографічного словника; аргументування власної думки тощо;

2. текстову діяльність, що полягає у редагуванні речень і текстів; складанні й оформленні власного висловлення згідно з усталеними орфографічними нормами;

3. мовленнєву діяльність – висловлювання на певну тему [17].

4. Види пізнавальної діяльності учнів з орфографії

5. Зміст підручників з української мови для 5–6 класів побудовано на основі 58 тем. За підручником О. Заболотного: 13 тем у 5 класі та 21 тема у 6 класі; за підручником Н. Голуб: 10 тем у 5 класі та 14 тем у 6 класі *(Додаток А)*.

6. У 2024–2025 н.р. реформа НУШ поширюється на 7 клас, де розглянуто розподіл навчального матеріалу з орфографії *(Додаток Б)*.

7. У 7 класі учні продовжують вивчення морфології, зокрема дієслівних та службових частин мови, з акцентом на правописні особливості кожної

частини мови поряд із загальним значенням, морфологічними ознаками та синтаксичною роллю.

8. Концепція Нової української школи [36] ґрунтується на компетентнісному підході та визначає ключові компетентності для формування життєвої та професійної спроможності особистості [15, 35]:

1. **Вільне володіння державною мовою** — реалізація всіх мовних функцій, активне користування лексичними, граматичними та іншими засобами мови для самовираження й ефективної комунікації. Формування компетентності забезпечується теорією мови, практичними вправами, текстами про мову як соціальне явище, рубриками «Культура мовлення», «Цікаво знати», «І так буває».
2. **Здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами** — уміння адаптуватися до багатомовного середовища, враховувати культурні та особистісні відмінності співрозмовників, застосовувати комунікативні стратегії. На уроках української мови це реалізується через теми «Лексикологія. Орфографія», роботу зі словником іноземних слів, творчі завдання та проекти.
3. **Математична компетентність** — здатність застосовувати логічне та просторове мислення для вирішення прикладних задач. Формується під час вивчення теми «Числівник як частина мови» через вправи, творчі завдання, рубрики «Культура мовлення», «Ситуація» та тексти на різні теми [11].
4. **Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій** — застосування знань для пояснення явищ природи, вирішення проблем на основі доказів. Формуються через відповідні тематичні тексти підручників [11].
5. **Інноваційність** — здатність генерувати й реалізовувати нові ідеї, діяти в нестандартних ситуаціях, планувати та організовувати проекти. Розвивається через творчі завдання та проекти: оформлення плакатів,

створення вікторин, презентацій, мініжурналів, словників, колажів тощо [11].

6. **Екологічна грамотність** — усвідомлення себе як частини природи, відповідальність за довкілля, раціональне використання ресурсів, дотримання здорового способу життя. Реалізується через тексти та завдання на екологічну тематику, наприклад, есе «Мій внесок в оздоровлення екосистеми» [10, с. 41].
7. **Інформаційно-комунікаційна грамотність** — уміння отримувати, обробляти та оцінювати інформацію, користуватися різними джерелами, критично мислити та створювати нові знання. Формується через роботу з текстами, графічними схемами, розділ «Інформація» у підручниках [11].
8. **Здатність навчатися впродовж життя** — визначати власні комунікативні потреби, постійно збагачувати словниковий запас, зокрема через цифрові ресурси [15].
9. **Громадянські та соціальні компетентності** — ефективна участь у громадському та культурному житті, сприйняття громадянських цінностей, плекання національних цінностей і повага до інших культур. Реалізуються через тексти підручників із громадянською тематикою [15].
10. **Культурна компетентність** — обізнаність у сфері культури, розвиток духовної сфери через роботу з текстами про культурні здобутки українського та світового мистецтва [11].
11. **Підприємливість і фінансова грамотність** — здатність генерувати ідеї, ініціативи та реалізовувати їх на практиці, розвивається через систему завдань, вправ і проєктів.

Наприклад, у підручнику Голуб, Горошкіної представлено тему «Фінансова грамотність», яка пов'язана за змістом із параграфом про незмінювані слова. У рамках цієї теми запропоновано завдання творчого характеру, зокрема: укладання словничка фінансово грамотної людини, написання есе «Моє ставлення до грошей» та інші [10, с. 22].

Отже, формування ключових компетентностей учнів середньої школи відбувається і під час опрацювання орфографії. Базові компетентності ефективно формуються завдяки застосуванню сучасних інтерактивних форм, методів та прийомів навчання. Підручник з української мови виступає одним із найважливіших засобів розвитку ключових життєвих компетентностей, оскільки кожна компетентність відображена у змісті підручника, що дозволяє комплексно формувати основні уміння та ставлення учнів.

1.2. Організаційно-дидактичні умови вивчення орфографії на уроках української мови

Вивчення орфографії в закладах загальної середньої освіти має особливе значення. Орфографічні навички полегшують комунікацію, роблять її більш дієвою та ефективною, сприяють підвищенню загальної лінгвістичної культури учня, забезпечують усвідомлене засвоєння орфографічних правил і формують уміння грамотно та правильно писати.

Окрім цього, орфографія в шкільному курсі української мови пов'язує в практичних діях знання учнів з усіх розділів мовознавства: фонетики, будови слова і словотвору, лексикології, морфології і синтаксису.

Об'єктом вивчення орфографії є:

- основні орфографічні знання (принципи української орфографії, типи орфограм);
- поняття (орфограми: буквені, небуквені);
- орфографічні правила;
- правила переносу слів;
- орфографічний словник [31].

Відомо, що орфографія української мови базується на чотирьох принципах: фонетичному, морфологічному, історико-традиційному та ідеографічному (смиловому). Саме на їх основі формуються та встановлюються орфографічні правила.

Принципи орфографії

Суть **фонетичного принципу** правопису полягає в тому, що «...слова пишуть так, як вимовляють» [5, с. 280]. За цим принципом в українській мові пишуться, наприклад, префікси **з-** і **с-** (згорнути, зняти — але схопити, стверджувати), а також слова **гарячий, серце, запорізький** тощо. Уроки української мови в 5 класі включають практичні завдання на закріплення цього принципу, наприклад: списати слова, вставляючи пропущену літеру **з** або **с** [18].

Морфологічний принцип характеризується «...однаковим написанням однієї й тієї самої морфеми незалежно від її вимови в тій чи іншій позиції» [5, с.

280]. Прикладами є слова **просьба, солдатський, пісня, умивається**. Під час опрацювання теми «Правила вживання знака м'якшення» учні виконують вправи, де потрібно вставити м'який знак у словах відповідно до правил [18, с. 120].

Історико-традиційний принцип передбачає «...збереження таких написань, які в сучасній мові втратили свою вмотивованість, тобто слова пишуться так, як вони писалися колись, хоча таке написання не відповідає ні вимові, ні морфемній структурі» [5, с. 280]. Приклади: збереження подвоєння букв у власних назвах іншомовного походження, відсутність подвоєння букв у запозичених загальних назвах, вживання **е** та **и** в ненаголошених позиціях. Під час вивчення теми «Позначення на письмі ненаголошених [е], [и] у коренях слів» учні виконують вправи на вставляння літер [18].

Ідеографічний (диференційний, смисловий) принцип визначає «...написання подібних слів, що мають смислові відмінності» [5, с. 280]. Наприклад, це правило обґрунтовує написання слів **компанія** і **кампанія**, закінчень у словах із різними значеннями (**звука** у лінгвістиці/музиці та **звуку** в інших значеннях), а також розрізнення омонімічних форм (**до дому** і **додому**). Цей принцип реалізується під час вивчення теми «Пароніми» у 5 класі. Наприклад, у підручнику О.В. Заболотного учні виконують завдання: скласти речення з парами паронімів, таких як **музичний/музикальний, людяний/людний** тощо [18, с. 48].

Для розвитку орфографічних вмінь та навичок учням необхідно вміти розпізнавати орфограми в словах.

Основним поняттям орфографії є **орфограма**. Орфограма — це «...правильне (таке, що відповідає правилам або традиціям) написання, яке потрібно вибрати із ряду можливих» [22, с. 130].

Орфограми поділяються на **буквенні** та **небуквенні**.

- **Буквенні орфограми** — це, передусім, «...букви, до написання яких треба застосовувати певне правило правопису» [28, с. 98]. Прикладом є

написання слів із префіксами **роз-, без-, пре-, при-, прі-**, що опрацьовуються в 5 класі ЗЗСО.

- **Небуквенні орфограми** — це «...написання слів разом, окремо або через дефіс; місце перенесення слова з рядка в рядок; характер скорочення слова» [22, с. 98].

Під час вивчення курсу української мови у 5–6 класах НУШ учні повинні опанувати **49 орфограм**, серед яких виділяють:

Для вивчення у 5 класі:

- правопис значущих частин слова;
- написання префіксів *пре-, при-, прі-*;
- позначення на письмі ненаголошених голосних [е], [и] в коренях слів;
- написання слів із сумнівними приголосними;
- правопис префіксів *з- (зі-, с-), роз- (розі-), без-*;
- спрощення в групах приголосних;
- найпоширеніші випадки чергування голосних звуків;
- найпоширеніші випадки чергування приголосних звуків;
- основні випадки чергування [у] – [в], [і] – [й];
- уживання м'якого знака;
- сполучення букв *йо, ьо*;
- апостроф;
- подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних;
- подвоєння букв на позначення подовжених приголосних.

Для вивчення у 6 класі:

- букви *и, і* у словах іншомовного походження;
- м'який знак у словах іншомовного походження;
- апостроф у словах іншомовного походження;
- подвоєння приголосних у словах іншомовного походження;
- зміни приголосних під час творення слів: прикметників та іменників за допомогою суфіксів *-ськ-, -ств-*; іменників за допомогою суфікса *-ин-* та прикметників на *-ський, -цький*;

- сполучні голосні [o], [e] у складних словах;
- правопис складних слів разом і з дефісом;
- написання слів з пів;
- велика буква та лапки у власних назвах;
- 12 орфограм на правопис іменника: (чергування приголосних в іменниках I відміни однини у формі давального й місцевого відмінків перед закінченням -і; літери -o, -e(-e) в закінченнях іменників I відміни однини у формі орудного відмінка; літери -o, -e(-e), -ю в закінченнях іменників I відміни однини у формі кличного відмінка; літери -a(-я), -y(-ю) в закінченнях іменників чоловічого роду II відміни однини; літери -y(-ю), -e в закінченнях іменників II відміни однини у формі кличного відмінка; подовження приголосних в іменниках III відміни однини у формі орудного відмінка; літери и, e(e) в іменникових суфіксах -ичк, -ичок, -ечк (-ечк,) -ечок (-ечок); літери и, і, e(e) в іменникових суфіксах -инн(я), -інн(я), -енн(-енн)(я); літери и, e в іменникових суфіксах -ив(o), -ев(o); уживання іменникових суфіксів -ович, -івн(-ївн)(а) у чоловічих і жіночих іменах по батькові; не з іменниками; написання складних іменників разом або через дефіс);
- орфограм на правопис прикметника (літери и, і (ї) в прикметникових суфіксах -ичн(ий), -ічн(-їчн)(ий); літери e, o, e в прикметникових суфіксах -ев(ий), -ов(ий), -ев(ий); знак м'якшення в прикметникових суфіксах -ськ(ий), -зьк(ий), -цьк(ий), -еньк(ий), -есеньк(ий), -ісіньк(ий), -юсіньк(ий); чергування приголосних [к] // [ц'], [ч] // [ц'], [г] // [з'], [ж] // [з'], [х] // [с'], [ш] // [с'] перед прикметниковим суфіксом -ськ(ий); не з прикметниками; н і нн у прикметниках; написання складних прикметників разом або через дефіс);
- 3 орфограми на правопис числівника (знак м'якшення в числівниках; написання складених числівників окремо; написання порядкових числівників з -тисячний разом);

- 4 орфограми на правопис займенника (приставний н у формах непрямих відмінків особових займенників; написання заперечних займенників разом; написання неозначених займенників разом і через дефіс; написання неозначених і заперечних займенників із прийменниками окремо.)

**Кількісний аналіз орфограм за підручниками
« Українська мова»**

Клас	Розділ мовознавства	Кількість орфограм, поданих у підручниках	
		Голуб Н. Б., Горошкіна О.М.	Заболотний О.В., Заболотний В. В.
5	Лексикологія	4	-
	Будова слова. Орфографія	відсутній розділ	2
	Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія	5	12
	Відомості із синтаксису і пунктуації	-	-
6	Лексикологія. Орфографія	відсутній розділ	4
	Будова слова	4	відсутній розділ
	Словотвір. Орфографія	3	5
	Іменник	12	12
	Прикметник	7	7
	Числівник	3	3
	Займенник	4	4
Усього		42	49

Як видно, різна кількість орфограм у підручниках пояснюється відмінностями у підходах авторів модельних навчальних програм до вивчення української мови у 5–6 класах НУШ. Зокрема, у підручнику Н. Голуб та О. Горошкіної для 5 класу відсутній розділ «Будова слова», який автори пропонують вивчати лише у 6 класі. У підручнику О. В. Заболотного для 5 класу не представлені орфограми щодо правопису слів іншомовного

походження; цей матеріал включено у розділ «Лексикологія» підручника для 6 класу того ж автора.

Основною метою вчителя є навчити учнів **розпізнавати орфограми**. Досягти цього можна двома способами:

1. Шукати сумнівні щодо написання місця на інтуїтивній основі, за допомогою цільових настанов;
2. На теоретичній основі внаслідок ознайомлення учнів з умовами, які вказують на орфограму [31].

Орфографічне правило — це «певна чітка рекомендація щодо правильного написання слів. Воно слугує інструкцією, яка допомагає правильно вибрати орфограму, і являє собою узагальнення, що охоплює всі випадки відповідного виду орфограми» [28, с. 98].

Застосування орфографічних правил сприяє розвитку **розумової активності учнів**, а для того, щоб вони стали зацікавленими учасниками навчального процесу, доцільно активно використовувати **проблемні методи засвоєння знань**. На основі теоретичних знань, що включають орфографічні правила, формуються відповідні **уміння та навички**.

Психологічна література визначає **орфографічні вміння** як «орфографічні дії, засновані на чіткому усвідомленні орфограм і правил, а також на виконанні операцій із застосування цих правил» [5, с. 282].

Коли орфографічні вміння стають **автоматичними**, вони трансформуються в **навички**. Навичка — це автоматизована дія, яка ґрунтується на вже засвоєних правилах правопису і дозволяє виконувати письмові завдання швидко та правильно.

У процесі навчання орфографії важливо враховувати **принципи навчання цього розділу**, оскільки саме вони визначають правила відбору навчального матеріалу та доцільний підбір форм, методів, прийомів і засобів навчання.

Дослідниця **Марія Іванівна Пентилюк** науково обґрунтовує принципи навчання орфографії, виділяючи три групи, а саме:

1) традиційні (науковості, систематичності, послідовності, наступності, перспективності, зв'язку теорії з практикою, наочності, доступності, зв'язку навчання з вихованням);

2) сучасні (гуманізації, гуманітаризації, єдності національного й загальнолюдського, розвивального характеру навчання, співтворчості, індивідуалізації і диференціації, оптимізації);

3) лінгводидактичні/загальнометодичні (взаємозалежність мови й мислення, екстралінгвістичний, функціональний, міжпредметного та внутрішньопредметного зв'язку, зв'язок навчання двох (кількох) мов, нормативно-стилістичний, історичний, взаємозалежність усного й писемного мовлення; специфічні (рівневі): зв'язок вивчення мови з мовленнєвою діяльністю, вивчення мови на синтаксичній основі, зв'язок навчання пунктуації та виразного читання, зіставлення звуків і букв, лексико-синтаксичний, структурно-семантичний, структурно-словотвірний, парадигматичний, інтонаційний) [31].

Готуючись до кожного уроку, вчитель на основі **принципів навчання** підбирає систему відповідних методів та прийомів.

Метод навчання визначається як «...об'єднана діяльність учителя та учня, спрямована на засвоєння мовних знань, формування умінь і навичок, організацію пізнавальної діяльності учнів та розвиток їхньої національно-мовної особистості» [28].

Вибір методів навчання залежить від різних чинників: теми уроку, вікових особливостей учнів, індивідуальних уподобань учителя. Проте головним критерієм добору методів є ефективність досягнення навчального результату.

Методи навчання орфографії

традиційні	нові
<ul style="list-style-type: none"> • слово вчителя • бесіда • аналіз мовних явищ • спостереження • робота з підручником • вправи • самостійна робота 	<ul style="list-style-type: none"> • інформаційно-рецептивний • спонукально-репродуктивний • спонукально-пошуковий • стимулюючо-пошуковий

Методи навчання орфографії класифікують на традиційні та нові. Серед традиційних методів виділяють: «слово вчителя (розповідь, пояснення); бесіда (евристична бесіда); спостереження, аналізу мовних явищ (з елементами проблемного програмованого навчання, алгоритмізації); робота з підручником; вправи; метод самостійної роботи» [31]. Робота з підручником, словниками, різноманітною лінгвістичною літературою – основні складові *самостійної роботи* учнів.

До нових методів відносять: інформаційно-рецептивний; спонукально-репродуктивний; стимулюючо-пошуковий; спонукально-пошуковий.

Пояснювально-ілюстративний метод передбачає, що вчитель різними способами подає готову інформацію, яку учні сприймають, усвідомлюють і закріплюють у пам'яті.

Спонукально-репродуктивний метод полягає у формуванні в учнів умінь і навичок застосовувати набутий матеріал у знайомих або подібних ситуаціях, виконуючи діяльність за зразком.

Стимулюючо-пошуковий метод характеризується такими ознаками:

- знання учні здобувають самостійно;

- вчитель організовує не просте повідомлення чи виклад знань, а пошук нових знань за допомогою різноманітних засобів;
- учні під керівництвом учителя самостійно розмірковують, розв'язують пізнавальні завдання, створюють і розв'язують проблемні ситуації, аналізують, порівнюють, роблять висновки тощо, що забезпечує формування усвідомлених і міцних знань [30].

У шкільній практиці методи навчання «в чистому вигляді» трапляються рідко, здебільшого у вербальній формі (розповідь, бесіда, лекція тощо). Методи навчання взаємопов'язані, доповнюють і розвивають один одного. Лише завдяки використанню різноманітних методів у продуманих комбінаціях, із чергуванням репродуктивної та творчої діяльності учнів, можна створити оптимальні умови для засвоєння знань і формування орфографічних умінь та навичок.

Кожен метод має власну внутрішню структуру і включає систему прийомів, які є органічними складовими та структурними елементами методу, об'єднаними певною логікою. Прийом – це засіб реалізації методу через окремий пізнавальний акт, конкретні дії вчителя та учнів.

Серед прийомів навчання орфографії виділяють:

- **мисленнєвого характеру** – аналіз, синтез, порівняння;
- **специфічні** – орфографічні вправи, диктанти;
- **комунікативного характеру** – робота з деформованим текстом, членування тексту;
- **проблемного характеру** – створення проблемної ситуації, аналіз ситуації [31].

Прийом аналізу полягає «у розчленуванні в думці предмета дослідження на складові», тоді як його протилежність – синтез – полягає у поєднанні результатів аналізу в єдине ціле [28]. Важливо зазначити, що синтез має сенс лише після проведеного аналізу.

Одним із найпоширеніших прийомів пізнання є порівняння, яке передбачає «зіставлення двох або більшої кількості об'єктів на певній основі з метою виявлення подібностей і відмінностей між ними» [28].

До прийомів **мисленнєвого характеру** також належать **узагальнення, конкретизація, систематизація** та інші.

- **Узагальнення** полягає у «виявленні спільних ознак досліджуваних предметів» [28].
- **Конкретизація** – це «наведення одиничних фактів, що підтверджують загальні положення чи висновки» [28].
- **Систематизація** передбачає створення плану, таблиці, схеми або моделі після опрацювання результатів дослідження.

Особливе значення у формуванні орфографічних умінь займає **система вправ**, що використовується при опрацюванні розділу.

Марія Іванівна Пентилюк виділяє такі **типи вправ для навчання орфографії**:

- Списування (з пропуском орфограм і без пропуску);
- Диктанти (навчальні, контрольні);
- Словниково-орфографічні;
- Орфографічний розбір;
- Робота з орфографічним словником;
- Перекази;
- Твори [31].

У підручниках з української мови представлені такі типи вправ:

- **Списування з пропуском орфограм**
Цей тип вправ зустрічається у підручнику Ніни Голуб та Олени Горошкіної. Приклад завдання: «Запишіть речення, обравши правильний варіант написання слів іншомовного походження. Поясніть свій вибір. Цю ві(л/лл)у свого часу придбав й офірував Національному музею сам митрополит (А. Хома)» [10, с. 37].

У підручнику О. Заболотного наводиться завдання: «Спишіть слова, вставляючи на місці пропуску букву е, и або і» [18, с. 65].

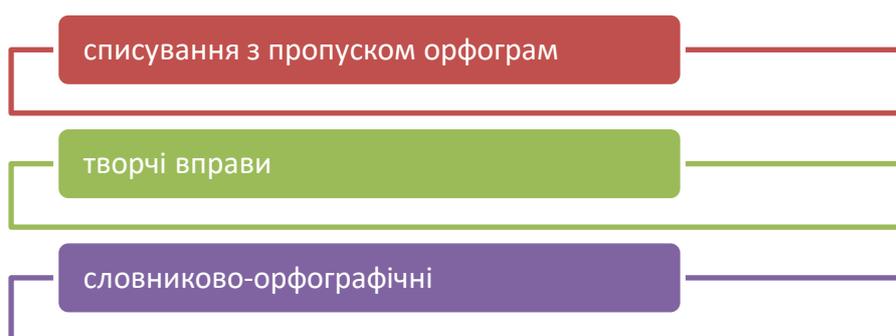
• **Творчі** **вправи**

Вправи цього типу представлені у значній кількості у підручниках обох авторів. Наприклад: «Складіть словниковий диктант із шести слів на правила вживання апострофа. Продиктуйте диктант один одному та перевірте написання» [18, с. 137].

• **Словниково-орфографічні** **вправи**

Автори підручника пропонують вправи, що сприяють роботі зі словником та аналізу правопису слів. Наприклад: «Користуючись електронним словником, розгляньте відмінювання іменників *обличчя, узвишшя*. Чи зберігається подвоєння букв у всіх відмінках однини? А у формах множини? Розкажіть про свої спостереження» [18, с. 145].

Типи вправ з орфографії за підручниками О.Заболотного та Н.Голуб, О.Горошкіної

Отже, при формуванні орфографічних умінь і навичок важливо враховувати організаційно-дидактичні умови вивчення орфографії. До них належать: дотримання принципів правопису, використання відповідних методів та прийомів навчання, а також опора на різні види пам'яті.

У процесі вивчення орфографічних тем формуються такі уміння:

- знаходити в словах орфограми;
- правильно писати слова з вивченими орфограмами;

- користуватися орфографічним словником;
- знаходити й виправляти орфографічні помилки;
- застосовувати теоретичні відомості для визначення орфограм;
- групувати слова за видами орфограм;
- складати та заповнювати орфографічні таблиці.

Для організації навчання орфографії використовуються як традиційні методи (усне пояснення, бесіда, спостереження, аналіз мовних явищ, робота з підручником, вправи, самостійна робота), так і сучасні (інформаційно-рецептивний, спонукально-репродуктивний, стимулюючо-пошуковий, спонукально-пошуковий).

Широке застосування знаходять прийоми:

- **мисленнєвого характеру** – аналіз, синтез, порівняння;
- **комунікативного характеру** – робота з деформованим текстом, членування тексту;
- **проблемного характеру** – створення та аналіз проблемної ситуації;
- **специфічні** – орфографічні вправи, диктанти.

1.3. Медіаосвіта як актуальний компонент критичного мислення на уроках української мови в ЗЗСО під час вивчення орфографії

Медіа є невід’ємною складовою сучасного життя. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і мас-медіа зумовлює необхідність цілеспрямованої підготовки особистості до їхнього вмілого та безпечного використання. Саме тому впровадження медіаосвіти в навчальний процес закріплено на законодавчому рівні.

В Концепції НУШ серед ключових компетентностей, які має сформувати сучасна освіта, визначено інформаційно-цифрову, що передбачає «впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у

публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» [35]. Згідно з новою редакцією Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, медіаосвіту визначають як «частину освітнього процесу, що спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [24, с. 7].

Медіа є невід'ємною складовою сучасного життя. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та мас-медіа вимагає цілеспрямованої підготовки особистості до їхнього вмілого та безпечного використання. Саме тому впровадження медіаосвіти в навчальний процес закріплено на законодавчому рівні.

Одним із ключових завдань медіаосвіти є формування медіаінформаційної грамотності, яка охоплює комплекс умінь, знань і навичок. Вони дозволяють споживачам ефективно та безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати контент і послуги, розуміти їхню природу, приймати обґрунтовані рішення та максимально використовувати можливості, що надають сучасні комунікаційні технології та медіаінформаційні системи.

Варто підкреслити, що медіаосвіта в українських школах не вводиться як обов'язковий навчальний предмет, а може інтегруватися у зміст різних дисциплін, зокрема шкільний курс української мови. У такому контексті учитель-словесник має змогу формувати в учнів не лише предметну компетентність, а й інформаційну грамотність та медіакультуру як складові ключових компетентностей, що слугують основою для успішного життя в інформаційному суспільстві [25].

Кожен урок передбачає інтеграцію медіатекстів у навчальний процес: учні

працюють із критичними статтями, першоджерелами та візуальними матеріалами. Тому формування інформаційної грамотності є одним із ключових завдань сучасного педагога.

Інформаційна грамотність передбачає:

- уміння добирати потрібну інформацію, перевіряти її на правдивість;
- уміння відрізнити факти від суджень;
- уміння протидіяти маніпуляціям та стереотипам;
- уміння працювати з візуальним матеріалом та створювати власний медіапродукт;
- уміння уникати небезпек віртуального світу.

Наприклад, під час вивчення теми «Чергування приголосних звуків» у підручнику Заболотного учням пропонується завдання: «Знайдіть в Інтернеті аудіозапис пісні «Духмяна ніч» (муз. П. Зіброва, сл. Ю. Рибчинського) у виконанні Катерини Бужинської. Послухайте запис і выпишіть на слух слова з можливими чергуваннями приголосних звуків» [18, с. 119].

Варто зауважити, що підручники часто містять QR-коди, що дозволяють одразу переходити до інтерактивних завдань. Наприклад: «Користуючись електронним словником, розгляньте відмінювання іменників обличчя, узвишся. Чи зберігається подвоєння букв в усіх відмінках однини? А у формах множини? Розкажіть про свої спостереження» [18, с. 145].

Впровадження принципів медіаграмотності та медіаосвіти у шкільний курс української мови ґрунтується на основах критичного мислення. Критичне мислення є складним і багаторівневим явищем, яке дозволяє учневі вільно застосовувати високорівневі розумові стратегії та операції для формулювання обґрунтованих висновків, оцінок і прийняття рішень.

З педагогічної точки зору, критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю учня:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати та оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- бачити проблеми та ставити запитання;

- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [66].

Інтеграція медіатекстів, QR-кодів, аудіо- та відеоматеріалів у навчальні завдання (наприклад, прослуховування пісень для виявлення чергувань приголосних звуків або робота з електронними словниками) дозволяє учням розвивати ці навички на практиці, поєднуючи опанування мовного матеріалу з умінням критично оцінювати, аналізувати та синтезувати інформацію.

Етапи розвитку критичного мислення на уроці української мови, запропоновані С. П. Тупік, можна структурувати так:

1. **Постановка проблеми** – учні вчаться бачити проблемні ситуації у тексті, завданні чи мовному явищі, формулюють запитання та окреслюють завдання для розв'язання.
2. **Збір інформації** – робота з різними джерелами: підручником, медіатекстами, словниками, електронними ресурсами; аналіз аудіо- та відеоматеріалів.
3. **Обробка інформації** – учні порівнюють, аналізують та узагальнюють отримані дані; відокремлюють основне від другорядного, визначають логічні зв'язки.
4. **Формулювання висновків** – критичне осмислення, вироблення аргументованої точки зору або рішення проблеми.
5. **Рефлексія** – оцінка власної діяльності та результатів; обговорення альтернативних підходів і можливих наслідків обраного рішення.

Таким чином, на уроках української мови критичне мислення реалізується через інтеграцію аналізу текстів, дискусій, проблемних завдань та роботи з медіатекстами, що одночасно розвиває мовну компетентність та інформаційну грамотність.

У сучасних умовах цифровізації та глобальної інформатизації уроки української мови перетворюються на своєрідний медіапростір, де реалізація творчого потенціалу учнів і вчителів відбувається через інтеграцію медіаосвітніх технологій. Використання медіа дозволяє урізноманітнити

навчальний процес та сприяє формуванню ключових компетентностей, зокрема критичного мислення, інформаційної грамотності та медіакультури.

На уроках учні навчаються:

- критично оцінювати інформацію з різних джерел, перевіряти її достовірність та виділяти головне;
- ефективно використовувати медіаінструменти для створення презентацій, подкастів, відео та інших мультимедійних продуктів;
- творчо створювати медіапродукти, розвиваючи навички самовираження та критичного аналізу контенту.

Лише за таких умов використання медіа на уроках української мови сприяє розвитку творчого потенціалу учнів та формує їхню здатність ефективно діяти в сучасному суспільстві. Вміння працювати з різними видами інформації є ключовою рисою сучасної особистості, адже школярі постійно стикаються з потоком даних із різних джерел і повинні вміти критично оцінювати їх достовірність та відокремлювати правдиву інформацію від фейкової.

Аналіз підручників з української мови показує, що автори приділяють значну увагу вправам для розвитку критичного мислення. Наприклад, у темі «Написання слів іншомовного походження» у підручнику Ніни Голуб пропонується підготувати презентацію п'яти найважливіших винаходів останнього десятиліття та обґрунтувати їхній вибір [10, с. 38]. Під час опрацювання теми «Уживання м'якого знака» учням пропонується здійснити спостереження: уважно прочитати вивіски, рекламні буклети, оголошення, виправити помилки та записати текст правильно [10, с. 95].

У підручнику Олександра Заболотного для розвитку критичного мислення передбачені такі вправи:

- скласти усне висловлення за схемою, доповнивши її інформацією з Правил дорожнього руху [18, с. 118];
- визначити назви соціальних мереж за логотипами та утворити словосполучення за схемою, використавши назву мережі та прийменник у/в [18, с. 120];

- провести вікторину за вивченим матеріалом [18, с. 127];
- підготувати відеопам'ятку (постер, слайди, відеоролик, схему) для соціальних мереж про вживання м'якого знака [18, с. 132].

Для шостого класу вправи включають:

- підготувати презентацію «Де є велика буква в моєму місті?» [10, с. 66];
- проєктну діяльність «Українські художники та художниці»: групова робота з підготовки повідомлень про художників, включно з біографією, відомими роботами, світлинами та власними враженнями [10, с. 99];
- перетворити текстову інформацію про вживання великої букви в присвійних прикметниках у колаж, схему чи таблицю [10, с. 127];
- знайти орфографічні помилки в оголошеннях [19, с. 23].

Ці вправи одночасно сприяють розвитку критичного мислення та медіаторчості, оскільки передбачають створення власного продукту.

Медіаосвіта є важливою складовою розвитку критичного мислення на уроках української мови в ЗЗСО, зокрема під час вивчення орфографії. Вона передбачає активне використання різноманітних медіатекстів, аудіо- та відеоматеріалів, інтерактивних онлайн-ресурсів і QR-кодів, що сприяє зацікавленості учнів та розширює можливості пізнання. Впровадження медіаосвіти ґрунтується на спільній діяльності учня та вчителя, де педагог виступає як організатор, наставник і модератор навчального процесу.

Вчитель створює сприятливе середовище, у якому учні можуть активно висловлювати свої думки, аналізувати інформацію з різних джерел, виявляти помилки у текстах, порівнювати різні версії інформації та робити висновки. Особлива увага приділяється формуванню навичок медіакритики та медіаторчості, що проявляється у складанні презентацій, відеопам'яток, схем, постерів, колажів та інших продуктів власної творчості.

Таким чином, медіаосвіта на уроках української мови не лише сприяє засвоєнню орфографічних правил, а й формує інформаційну грамотність, критичне мислення та творчий потенціал учнів, готуючи їх до успішного життя в інформаційному суспільстві.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

2.1. Особливості створення нового освітнього середовища як мотивація для орфографічної грамотності та пильності

Нова українська школа (НУШ) без сумніву спирається на досягнення традиційної освіти, водночас має низку суттєвих відмінностей. Особливо це стосується створення освітнього середовища — цілісної системи умов і факторів, що формують соціокультурний простір навчання та сприяють розвитку особистості учня [2].

Сучасне освітнє середовище має бути безпечним і стимулювати всебічний розвиток учнів: здобуття знань, формування нових та вдосконалення наявних практичних умінь. Значну роль у цьому відіграє інформаційна складова середовища, яка реалізується через використання інформаційно-комунікаційних технологій і впливає на формування особистості. Особливо це важливо під час вивчення орфографії, де сучасні освітні технології допомагають організувати навчальний процес більш інтерактивно та ефективно.

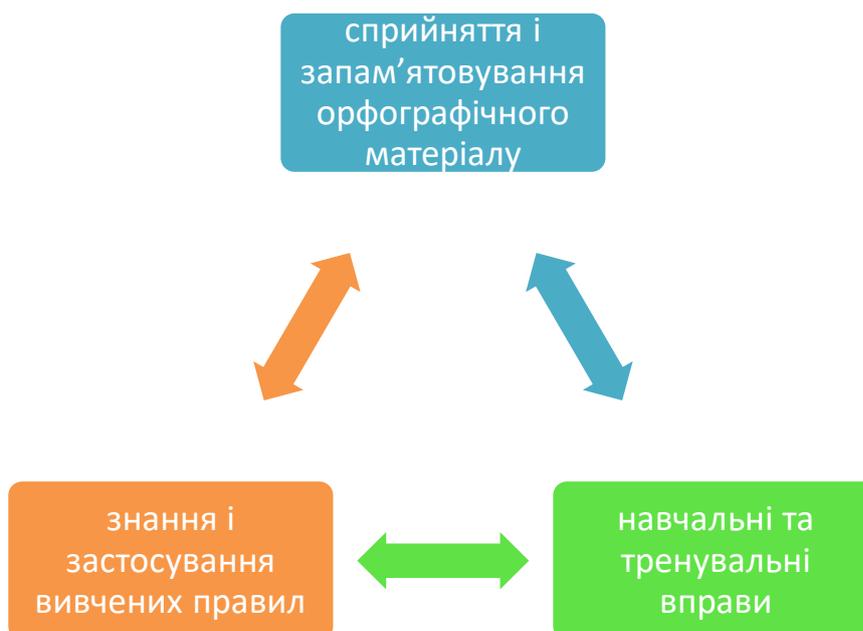
Сучасне освітнє середовище ставить завдання забезпечити високий рівень навчання на уроках української мови, що потребує системного підходу та ефективних навчальних стратегій. Через різний рівень підготовки та інтереси учнів важливим є індивідуальний підхід, який допомагає виявити їхні сильні й слабкі сторони, а також враховувати особисті потреби. Значне місце займає застосування інтерактивних методик, що передбачають активну участь учнів у навчальному процесі через групові завдання, дискусії, рольові ігри та інші форми взаємодії [64].

При засвоєнні орфографічних понять формується орфографічна пильність, яка є ключовим чинником уникнення помилок у письмових роботах учнів. Орфографічна пильність — це «...вміння позиційно оцінювати кожен звук

слова, тобто визначати, який звук перебуває в сильній позиції, а який – у слабкій, і відповідно, який однозначно вказує на конкретну букву, а який може бути позначений різними літерами при однаковому звучанні» [1].

Розвиток орфографічної пильності відбувається поступово через виконання різноманітних вправ, що стимулюють артикуляційне, слухове та зорове сприйняття, а також запам'ятовування орфографічного матеріалу. Для формування грамотності знання правил недостатньо — необхідно систематично виконувати навчальні та тренувальні завдання, спрямовані на безпомилкове і свідоме застосування правил. Щоб активізувати увагу та мислення учнів, вчителю слід підбирати різноманітні завдання, що поєднують аналіз, порівняння, узагальнення та творчі вправи.

Розвиток орфографічної пильності

Мотивація є ключовим чинником ефективності навчання. Її визначають як «...психічні процеси, що стимулюють особистість до виконання певних дій, формують активність та спрямованість на досягнення конкретного результату» [3].

У психології та педагогіці розрізняють п'ять рівнів навчальної мотивації:

1. **Високий** – учень активно залучений до навчання, проявляє зацікавленість і самостійність.

2. **Добрий** – шкільна мотивація достатня, учень систематично виконує навчальні завдання.
3. **Середній** – позитивне ставлення до школи, але рівень активності середній.
4. **Низький** – слабка мотивація, пасивна участь у навчальному процесі.
5. **Негативний** – дезадаптація до школи, небажання навчатися, можливі конфлікти та труднощі в освоєнні програмного матеріалу [3].

Окрім різних рівнів мотивації, важливо враховувати її походження — внутрішнє та зовнішнє. Зовнішня мотивація проявляється тоді, коли учень працює заради похвали, оцінки або щоб уникнути негативних наслідків. Внутрішня мотивація спонукає учня до діяльності через особисті цілі та інтереси, які він визначає самостійно, а не через очікування інших [33].

У навчанні української мови мотивація формується завдяки потребам, інтересам, прагненням, емоціям, переконанням та ідеалам учнів. Вона стимулює навчальну активність, ініціативність і зацікавленість предметом, сприяє більш енергійному та цілеспрямованому виконанню завдань. Завдання вчителя полягає у створенні мотиваційного середовища — комплексу умов, які визначають спрямованість та інтенсивність зусиль учнів для досягнення навчальних цілей [40].

Швидкий розвиток інформаційних технологій та поява нових засобів обробки, передачі, отримання й збереження інформації відкриває нові можливості для використання гаджетів у навчальному процесі. Сучасні діти активно користуються електронними пристроями, проводячи час у соцмережах, переглядаючи відео або граючи в ігри. Проте через низьку мотивацію навчальна діяльність часто залишається пасивною, тому актуальним залишається питання активізації пізнавальної діяльності на уроках. Використання сучасних технологій і інтерактивних ігор може значно підвищити зацікавленість учнів і стимулювати їх до навчання.

Інтернет-ресурси відіграють важливу роль у вивченні української мови, підвищуючи ефективність уроків та сприяючи активній взаємодії учнів,

розвитку критичного мислення, умінню аналізувати та аргументовано висловлювати власну думку. Тому вчителю необхідно вміти відбирати корисні ресурси, знати їхні особливості та ефективно інтегрувати їх у навчальний процес.

Використання сучасних навчальних засобів «...сприяє більш ефективному засвоєнню орфографічних правил, економить час та дозволяє одразу перевіряти правильність виконання вправ і завдань» [45]. Під час вивчення української мови, особливо орфографії, важливо створити умови, за яких учні можуть систематично та різнобічно опановувати матеріал, емоційно включатися у навчальний процес і сприймати інформацію у приємній для себе формі.

Для організації навчальної діяльності на уроках української мови доцільно використовувати різноманітні освітні онлайн-ресурси.

Wordwall – це навчальний застосунок, що дає змогу створювати інтерактивні вправи для навчання [74]. Його можна використовувати для підготовки завдань у цифровому форматі та для друку. Більшість шаблонів доступні як для інтерактивного використання, так і у вигляді роздрукованих матеріалів. Інтерактивні вправи працюють на будь-якому веб-пристрої – комп'ютері, планшеті, телефоні чи інтерактивній дошці. Учні можуть виконувати вправи самостійно або по черзі біля дошки під керівництвом учителя.

У додатку можна створювати різноманітні завдання, серед яких: вікторини, сортування за групами, відповідники, випадкові карти, правильний порядок, відсутнє слово, анаграми тощо. Різноманітність завдань відкриває простір для творчості вчителя, але важливо правильно та доцільно використовувати ресурс.

Як приклад, пропонуємо вправу з теми «Спрощення в групах приголосних», створену на платформі Wordwall. Завдання полягає у розподілі слів на дві колонки залежно від того, чи відбувається в них спрощення приголосних. *(Додаток Д)*

Kahoot – це платформа-конструктор, яка дозволяє швидко створювати навчальні ігри за допомогою готових шаблонів та надсилати їх учням [71].

Тестування можна проводити у двох форматах:

- **Віртуальний клас** – синхронне проведення тесту в класі. Питання та варіанти відповідей відображаються на екрані проектора або комп'ютера вчителя, а учні відповідають за допомогою мобільних телефонів.
- **Самостійне навчання** – учні проходять тест у зручний час на своїх пристроях. Вчитель встановлює дату та період доступу до завдань.

Як приклад, пропонуємо вправу з теми «Правопис складних слів», створену на платформі Kahoot. Вона включає 12 тестових завдань, серед яких потрібно обрати правильний варіант написання або знайти рядок, у якому всі слова пишуться разом (Додаток Е).

LearningApps [72] – це онлайн-інструмент для створення, зберігання та використання інтерактивних завдань із різних предметів. Він дозволяє учням перевіряти та закріплювати знання у формі ігор, що стимулює їхній пізнавальний інтерес. Доступні різноманітні шаблони: знайти пару, класифікація, вікторина, вільна текстова відповідь, кросворд, пазл, пошук слів тощо.

Для формування орфографічної уваги та уміння виправляти помилки особливо корисним є сортування слів на правильно та неправильно написані.

Пропонуємо вправу з теми «Правила вживання апострофа»: потрібно розподілити слова на дві колонки – ті, де апостроф пишеться, і ті, де він не потрібен (*Додаток Ж*).

Educaplay – це багатофункціональна освітня платформа, яка ще не отримала широкого поширення серед українських вчителів, проте заслуговує на увагу завдяки можливості гейміфікувати уроки [69]. Платформа має привабливий дизайн та дозволяє створювати різні види завдань: вікторини, тести, ігри, кросворди, відповідності, диктанти тощо. Виконуючи мультимедійні завдання, учні можуть актуалізувати знання, закріпити вивчений матеріал або перевірити рівень освоєння нової теми у формі інтерактивної гри.

Пропонуємо вправу для теми «Правопис слів іншомовного походження», яку можна застосувати на етапі закріплення матеріалу (*Додаток И*).

Для контролю засвоєння навчального матеріалу учнями можна застосовувати платформу **Classtime** [68]. Вона дає змогу створювати онлайн-тести з різними типами завдань: вибір однієї або кількох правильних відповідей, правда/неправда, письмова відповідь, встановлення порядку, відповідності, заповнення пропусків. Сервіс ефективний для проведення підсумкового оцінювання.

Пропонуємо тестові завдання з теми «Правопис префіксів» для перевірки знань учнів (*Додаток К*).

Quizizz – це сервіс для створення вікторин та тестів [73]. Учитель формує тест або вікторину на комп'ютері, а учні підключаються за посиланням і вводять код гри. Кожен учень бачить однакові завдання у випадковому порядку та працює у власному темпі. Учитель може відслідковувати роботу кожного учня, отримувати загальний звіт по класу та експортувати результати у Excel.

Окрім власних тестів, можна використовувати готові завдання з бібліотеки Quizizz. Платформа підходить як для спільної роботи на уроці, так і для домашніх завдань.

Пропонуємо вікторину з теми «Подвоєння та подовження приголосних» для підсумкової перевірки знань учнів (*Додаток Л*).

Особливу увагу для вчителя української мови та літератури представляє використання сервісів **Mentimeter** та онлайн-тренажера **Webpen**.

Mentimeter [70] – платформа для створення інтерактивних презентацій, яка дозволяє не лише наочно демонструвати матеріал, а й отримувати миттєвий зворотний зв'язок від учнів. За допомогою сервісу можна збирати відкриті відповіді, створювати «хмари слів», рейтинги, голосування та ранжування. Наприклад, під час закріплення правил вживання апострофа можна спільно з учнями створити хмару слів із винятками.

Webpen [54] – онлайн-тренажер з правопису української мови, що поєднує теоретичні положення та практичні завдання, сприяючи закріпленню

граматичних знань і розвитку навичок правопису. Ресурс містить відеопояснення, підказки, інтерактивні тести та завдання, включно з вправами за книжкою Бориса Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо». Тренажер можна використовувати як на уроках для закріплення та перевірки знань, так і для домашньої роботи.

Рисунок 1. Освітні онлайн-ресурси для вивчення теми

Ще одним ефективним засобом підвищення мотивації учнів до вивчення орфографії є використання навчальних ігор. Ігрова діяльність позитивно впливає на розвиток уваги, пам'яті та всіх пізнавальних процесів. Гра виступає як засіб досягнення навчальних цілей, тому важливо чітко визначити навички та вміння, які необхідно сформувані, а також знати, чого учень ще не вміє й що має опанувати в процесі гри. Гра повинна стимулювати розумову активність учнів [43]. Існує багато класифікацій ігор за різними критеріями, проте під час вивчення орфографії доцільно використовувати **дидактичні ігри**, які спрямовані на розвиток пізнавальної діяльності та формування конкретних умінь і навичок для практичного застосування знань.

мотивацію учнів. Картки можуть містити різні типи завдань: вставити пропущені букви, виділити орфограми, виправити помилки, додати апостроф чи м'який знак. Наприклад, під час вивчення у 5 класі теми «Вживання апострофа» можна запропонувати картки, на яких учні виконують подібні вправи, відпрацьовуючи правильне написання слів та закріплюючи орфографічні навички:

Рисунок 3. Навчальні картинки

3. **Цифрові диктанти** є інноваційною та дієвою формою роботи в процесі вивчення орфографії. Ключова відмінність цієї методики полягає в тому, що її основою є не традиційне диктування суцільних текстових фрагментів, а цифрове кодування конкретних мовних (орфографічних) явищ.

Виконання такого диктанту вимагає від здобувачів освіти лише фіксації відповідних числових позначень, які корелюють із заздалегідь визначеною умовою завдання. Цей вид діяльності сприяє розвитку концентрації уваги та формуванню вміння ефективно сприймати навчальний матеріал на слух.

Цей прийом може бути використаний, зокрема, під час опанування теми **«Ненаголошені голосні»**. Як приклад, учням пропонується занотувати номери тих лексичних одиниць, де фіксується літера «е» (для першого варіанту), або ж літера «и» (для другого варіанту)

4. Розмальовки є ефективним ігровим елементом, який доцільно інтегрувати в освітній процес під час вивчення української мови. Згідно з визначенням, розмальовка – це «книга або сторінка з контурними зображеннями для розфарбовування різних композицій олівцями, фарбами, фломастерами або іншими художніми засобами» [48].

Застосування розмальовок дозволяє не лише **урізноманітнити форми роботи**, а й забезпечує **візуалізацію** навчального матеріалу, сприяючи кращому запам'ятовуванню орфографічних правил.

Наприклад, при вивченні теми «**Правопис префіксів з-, с-**» може бути запропоноване таке завдання:

- Розфарбувати елементи (наприклад, пелюстки квітки) зі словами, у яких згідно з правилом пишеться префікс **з-**, – **червоним кольором**.
- Розфарбувати елементи зі словами, у яких пишеться префікс **с-**, – **жовтим кольором**.

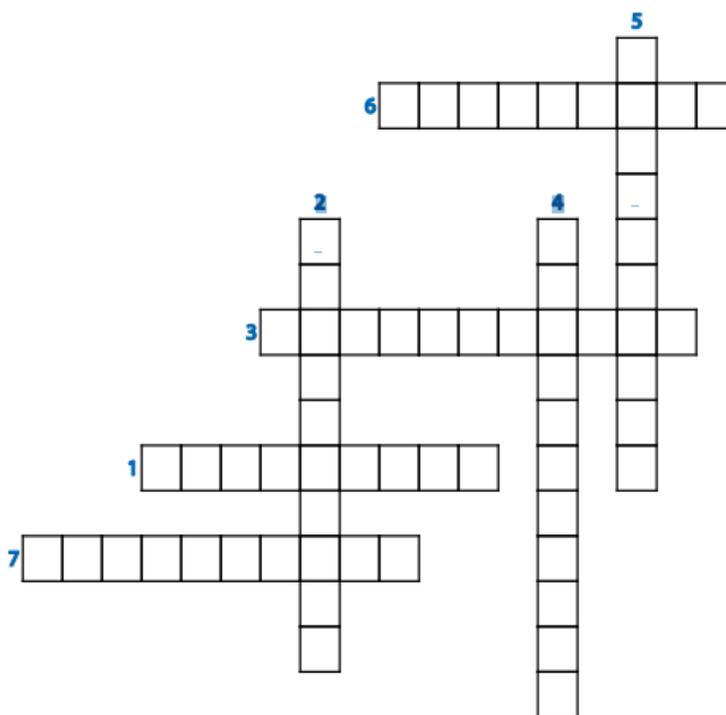
Такий підхід забезпечує **залучення моторної та зорової пам'яті** здобувачів освіти, що є особливо цінним при роботі над складними орфограмами.

Рисунок 4. Розмальовки до уроку

5. Кросворди. Одним із дієвих засобів **підвищення мотивації** здобувачів освіти до навчальної діяльності є використання **кросвордів**. Кросворд – це різновид задач-головоломок, сутність якого полягає у заповненні літерних клітинок таким чином, щоб у горизонтальних і вертикальних лініях були сформовані слова, що відповідають наданим значенням [7]. Цей інструмент є особливо цінним при вивченні орфографії, зокрема у 5 класі, під час опрацювання **слів-винятків із правил спрощення**.

Ефективність кросвордів у цьому контексті пояснюється тим, що для успішного запам'ятовування винятків учні мають не лише механічно відтворити їхнє написання, але й **розуміти їхнє лексичне значення**. Інтеграція кросвордів дозволяє перетворити процес запам'ятовування на **активну пошукову діяльність**.

По горизонталі: 1. зайвий, непотрібний. 3. різко протилежний. 6. який виявляє ласку, любов. 7. який перебуває на передовій позиції, посту.

По вертикалі: 2. рослина. 4. кількість із шістнадцяти одиниць. 5. той, хто любить хвалитися..

Рисунок 5. Навчальні кросворди

Для оптимізації процесу підготовки навчальних матеріалів вчитель може скористатися **генераторами завдань**, наприклад, розміщеним на сайті «Розвиток дитини» [49].

Навчальні ігри для вивчення орфографії

Рисунок 6. Навчальні ігри

Таким чином, для подолання проблеми низької навчальної мотивації та **ефективного формування орфографічної грамотності** необхідне створення **сучасного освітнього середовища**. Це середовище має ґрунтуватися на інтеграції **інноваційних форм роботи**, дидактичних ігор та різноманітних творчих вправ.

Учитель має розробляти **непримітивні, складні та цікаві завдання**, які поєднують роботу з різними мовними одиницями (словом, реченням, текстом) і вимагають застосування міжпредметних знань із опорою на навчальний досвід учнів. Ця діяльність спрямована на те, щоб зробити урок пізнавальним та сприяти **розкриттю творчого потенціалу особистості**.

Ключовими ефективними методами, що забезпечують залученість учнів, є:

- **Створення проблемних ситуацій;**
- **Використання ігрових технологій** (зокрема, **цифрові диктанти, кросворди та розмальовки**), які активізують зорову, слухову та моторну пам'ять;
- **Застосування інтерактивних технологій.**

Сучасне освітнє середовище виступає як потужний засіб мотивації та реалізується через розвиток **інформаційно-комунікаційної компетентності** на

уроках української мови. Це досягається завдяки використанню **мультимедійних застосунків** (*Wordwall, Kahoot, Learning.apps, Quizis, Quizlet, Webpen*) та впровадженню згаданих вище **ігрових технологій** (*кресворди, розмальовки, хмари слів*).

Для успішної реалізації цих завдань сучасному педагогу необхідна не лише ґрунтовна фахова підготовка, але й **постійний запал науково-творчого пошуку**, оскільки матеріал засвоюється краще лише за умови щирого інтересу учня.

2.2. Методи та навчальні стратегії формування орфографічної пильності

Вивчення шкільного курсу морфології української мови розпочинається у шостому класі з опанування відомостей про **іменник, прикметник, займенник та числівник**.

Цей курс передбачає розв'язання низки комплексних освітніх завдань [38]:

- Навчити учнів диференціювати слова за частинами мови.
- З'ясувати лексичне й граматичне значення слів.
- Визначати морфологічні ознаки й синтаксичну роль частин мови.
- Засвоїти основні граматичні норми та правила.
- Сформувати практичні вміння й навички відмінювання та дієвідмінювання слів.
- Утворювати слова різними способами тощо.

Водночас, вивчення теоретичних відомостей про частини мови має бути організовано таким чином, щоб учні мали змогу максимально використовувати свої знання з морфології для розвитку та вдосконалення орфографічних знань і навичок.

Безперечно, формування навичок грамотного письма уможлиблюється лише завдяки наполегливій та цілеспрямованій роботі вчителя й учня, що

включає оптимальне поєднання різноманітних форм, методів, прийомів та засобів навчання.

У науковій літературі поняття «метод» визначають по-різному: окремі дослідники розглядають метод як спосіб, активність; інші – як систему навчальних і виховних завдань. У широкому розумінні метод трактувався як сукупність певних прийомів і засобів навчання, певний напрям у роботі вчителя та учнів, пов'язаний з цілісним навчально-виховним процесом, звужено – як спосіб навчання, пов'язаний з певним фрагментом уроку.

Методи, спрямовані на оволодіння системою правописних умінь і навичок, належать до категорії **практичних** і характеризуються **зовнішньою діяльністю** із мовними одиницями. Відповідно, при вивченні орфографічних тем доцільним є використання саме цих методів, серед яких ключове місце займає **мовний розбір**.

Під час вивчення орфографії застосовується **орфографічний розбір слова**. Згідно з методичними джерелами, орфографічний розбір — це «пояснення орфограм української мови, обґрунтування правильного написання слів» [42].

- **Орфографічний розбір** зазвичай інтегрується з морфологічним розбором, зважаючи на те, що більшість орфографічних правил нерозривно пов'язана з морфемною будовою слова. На відміну від суто граматичного розбору, під час орфографічного розбору увага учнів акцентується безпосередньо на тих словах (морфемах), які є проблемними з правописного погляду.

Наприклад, при вивченні прикметника як частини мови може бути використане таке завдання, що поєднує морфологію та орфографію:

Завдання: Виконайте морфологічний розбір виділених іменників та обґрунтуйте написання їхніх закінчень.

Текст: Літо в Україні славиться своїми **яскравими барвами**. На світанку, серед **поля**, розливається срібна **роса**. Справжню насолоду можна отримати від прогулянки **осіннім садом**.

- **Створення учнівської презентації** мовного характеру є важливим інтерактивним методом, який підвищує самостійність учнів та рівень їхньої інформаційної компетентності.

Під час вивчення теми «Правопис слів іншомовного походження» доцільно запропонувати завдання «Іншомовні слова навколо нас». У рамках цього проекту учні мають дослідити та описати:

1. Частоту використання іншомовних слів у повсякденному спілкуванні.
2. Етимологію (походження) слів.
3. Їхні правописні особливості (наприклад, правила «дев'ятки», подвоєння, написання И та І).

Такий підхід забезпечує глибоке осмислення теоретичного матеріалу через дослідницьку діяльність.

- Метод вправ (мовних) є найпоширенішим і найдієвішим способом формування орфографічної пильності та практичних умінь у шкільній практиці.

Для підвищення мотивації та зацікавлення учнів у процесі виконання вправ доцільно застосовувати творчі диктанти.

Приклад творчого завдання:

Під час вивчення теми «Числівник» може бути використане таке комплексне завдання:

Завдання: Запишіть цифри словами. Поставте їх у родовому відмінку та обґрунтуйте наявність чи відсутність м'якого знака (ь) у кінці або в середині числівника (Орфограма: «Правопис ь у числівниках»).

Числівник (цифра)	Називний відмінок	Родовий відмінок	Обґрунтування орфограми
----------------------	----------------------	---------------------	-------------------------

Числівник (цифра)	Називний відмінок	Родовий відмінок	Обґрунтування орфограми
17	сімнадцять	сімнадцяти	ь на кінці (приголосний + ц + ь); ь перед -и (закінчення)
50	п'ятдесят	п'ятдесяти	ь у середині (після т)
90	дев'яносто	дев'яноста	ь відсутній

- диктант. Диктант є класичним і надійним інструментом, тексти якого сприяють закріпленню навичок грамотного письма та формуванню мовної культури здобувачів освіти. Для інтенсивного опрацювання конкретних орфографічних правил доречно використовувати вибіркового диктанта. Цей метод особливо ефективний для закріплення вивченого матеріалу. Процедура його проведення передбачає наступні етапи:
- **Актуалізація знань:** Перед початком роботи учні повторюють відповідні правила.
- **Диктування:** Вчитель повільно диктує речення, повторюючи їх 2-3 рази.
- **Вибірковий запис:** Слухачі фіксують у зошитах лише ті слова (або мовні одиниці), які відповідають заданій умові.

Приклад завдання: Тема «Правопис складних слів»

Під час вивчення теми «Правопис складних слів» може бути використаний вибіркового диктанта.

Слова (для диктування)	Виписати через дефіс
Жителюб, звіробій-трава, світогляд, інженер-технолог, книгозбірня, блок-пост, ракета-носій, зорепад, лікар-терапевт, лісостеп, плащ-палатка, водоспад, генерал-майор, чорнозем, хіт-парад, південно-східний, всюдихід.	Звіробій-трава, інженер-технолог, блок-пост, ракета-носій, лікар-терапевт, плащ-палатка, генерал-майор, хіт-парад, південно-східний.

- лінгвістична гра. Одним із найбільш ефективних інтерактивних методів є лінгвістична гра. Ці завдання є універсальними та можуть бути застосовані під час вивчення будь-якої мовної теми, а їхній зміст напряду

залежить від креативності педагога. Наприклад, гра «Орфографічний лабіринт» (або «Гонка правопису»). *Завдання: Учні (групи) отримують картки-лабіринти, що містять речення або рядки слів. Вони повинні "пройти" лабіринт, вибираючи лише ті слова, які відповідають заданій умові, та записати їх, дотримуючись правильного написання.* [26, с. 171]. Ця вправа вимагає високої орфографічної пильності, швидкого перемикання уваги між правилами (префікси / корінь) та підвищує динаміку уроку.

Чинні модельні навчальні програми з української мови для 5–6 класів НУШ передбачають різноманітні види навчальної діяльності, спрямовані на формування орфографічної компетентності учнів. Зокрема, рекомендується використання новітніх методів, які підвищують інтерес школярів і залучають їх до активної пізнавальної роботи: створення відеопам'яток для соціальних мереж (постерів, слайдів, відеороликів, схем) з орфографічних тем, підготовка навчальних проєктів у формі коміксів, казок, плакатів, вебсторінок або презентацій, а також розроблення ментальних карт, зокрема з теми правопису апострофа в словах іншомовного походження.

Дієвими при засвоєнні орфографічного матеріалу вважаємо також методи проблемного та програмованого навчання. Проблемне навчання передбачає організацію навчальної діяльності учнів в умовах проблемної ситуації, розв'язання проблемних задач, у процесі якого вони отримують нові знання, здобувають практичних умінь і навичок, оволодівають новими способами творчої діяльності [59, с. 54]. Прикладом може бути пошук правильного написання слова, що визначається його етимологією і про яке учні не можуть знайти відомостей у підручнику. Щоб з'ясувати походження, а отже й правопис слова, слід скористатися довідковою літературою.

Дидактичний матеріал, запитання та завдання, спрямовані на створення проблемної ситуації, мають поєднувати відоме й нове. Уже засвоєні знання не повинні знижувати самостійність учнів, а слугувати опорою для пошуку розв'язання, тоді як невідомі елементи мають спонукати школярів до подолання труднощів, активізувати їхнє мислення та творчу діяльність.

На уроках української мови проблемне навчання здійснюється шляхом використання проблемних запитань і створення проблемних ситуацій. Проблемне запитання спирається одночасно на вже засвоєні знання й новий навчальний матеріал. Його специфіка полягає в наявності прихованої суперечності та відсутності готової, шаблонної відповіді. Саме формулювання такого запитання стає відправною точкою для пізнавального пошуку, аналізу та творчої діяльності учнів [59, с. 56]. Найефективніше застосовувати проблемні запитання на етапі актуалізації опорних знань. Так, під час вивчення теми «Відмінювання іменників III відміни» учні звертають увагу на особливості правопису іменників в орудному відмінку, зокрема на можливе подовження приголосних. У цьому контексті доцільно запропонувати проблемне запитання: «Чому молоддю, але молодістю?». Опрацювавши відповідні правила, школярі зможуть самостійно пояснити це мовне явище. Аналогічний підхід можна використати й під час вивчення теми «Написання н і nn у прикметниках».

При цьому, проблемне запитання має бути посильним для учнів, щоб вони могли самостійно здійснювати пошук і доходити до відповіді. Професійна майстерність учителя у використанні проблемних методів навчання полягає в умінні добирати оптимальну послідовність завдань і визначати рівень їх складності з урахуванням пізнавальних можливостей школярів.

Навчання за алгоритмом ґрунтується на раціональному доборі та послідовному виконанні розумових і практичних дій, які найкоротшим шляхом приводять до засвоєння знань і досягнення поставленої мети [59, с. 59]. Саме програмований метод навчання є особливо ефективним під час вивчення граматики й орфографії, оскільки передбачає чітку структурованість навчального матеріалу. Важливою складовою такого навчання є алгоритмізація. Оскільки орфографічна навичка формується в процесі багаторазового виконання однотипних дій, використання алгоритмів у її формуванні є необхідним і доцільним.

Алгоритм у навчанні орфографії виступає як схема міркування або система чітких, послідовних дій за правилом, виконання яких забезпечує формування навичок грамотного письма [59, с. 60].

Використання алгоритмів є найбільш доцільним на початковому етапі опрацювання нового правила. За керівництва вчителя учні можуть самостійно вибудувати алгоритм на основі будь-якого орфографічного правила. Щоб перетворити правило на чітку послідовність розумових дій, учитель має проаналізувати його зміст, виокремити орфографічну норму, визначити умови її застосування, встановити взаємозв'язок між окремими операціями та вибудувати їх у логічній послідовності. Кожен крок алгоритму обов'язково супроводжується аналізом конкретних мовних прикладів. Як зразок подаємо алгоритм до теми «Відмінювання іменників III відміни» (*додаток 3*).

Термін «стратегія» широко використовується в різних галузях, тому має кілька значень. У найзагальнішому розумінні стратегія трактується як продуманий план дій, спрямований на досягнення поставленої мети. У контексті навчання навчальні стратегії розглядають як прийоми й техніки, які учні застосовують для ефективного засвоєння знань [4]. Зупинимося на окремих прикладах навчальних стратегій, доцільних для опанування орфографії.

Навчальна стратегія для формування орфографічної пильності №1

Тема «Правопис складних слів»

1. Актуалізація опорних знань і мотивація навчальної діяльності.

На початковому етапі доцільно організувати бесіду, під час якої учні пригадують поняття складних слів, способи їх утворення та наводять власні приклади. Для підвищення зацікавленості можна запропонувати візуальний матеріал: за зображеннями школярі визначають і називають складні слова, пов'язані з різними сферами життя (наприклад, листопад, життєпис).

2. Опрацювання нового матеріалу.

Правила написання складних слів варто подати структуровано, поділивши теоретичний матеріал на логічні блоки. Після вивчення кожного з них доцільно виконувати короткі тренувальні вправи, зокрема на співвіднесення правил із прикладами. Для систематизації знань ефективним є створення ментальної карти, адже тема охоплює значну кількість орфограм, які потребують узагальнення та візуалізації.

3. Закріплення вивченого.

На цьому етапі можна використати різноманітні види діяльності: розподіл слів за способом написання (разом, окремо, через дефіс) за допомогою ресурсу Wordwall; вправи на словотворення, під час яких учні за обмежений час добирають і записують складні слова з поясненням їх правопису; редагування текстів з орфографічними помилками; творчі завдання на складання речень зі складними словами. Завершальним елементом може бути вікторина або тестування, доповнене запитаннями для самооцінювання рівня засвоєння теми.

Отже, навчальна стратегія постає як цілісна система планування й організації освітньої діяльності вчителя української мови і літератури та здобувачів середньої освіти, спрямована на формування орфографічної пильності й подальший розвиток орфографічної грамотності. Розвиток цих умінь відбувається комплексно, у тісному зв'язку з опануванням іменних частин мови. Ефективність засвоєння орфографічного матеріалу забезпечує поєднання традиційних і сучасних методів навчання, зокрема орфографічного розбору, системи вправ, диктантів, лінгвістичних ігор, проблемного та алгоритмізованого навчання, а також створення презентацій. Відповідно до чинних модельних програм доцільним є використання таких видів діяльності, як розроблення відеопам'яток, виконання проєктних робіт і створення ментальних карт. Добір конкретної навчальної стратегії залишається за вчителем, однак вона має відповідати темі й завданням уроку та забезпечувати досягнення визначеної дидактичної мети.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ МАЙСТЕРНІ ЯК ЗАСОБУ МОТИВАЦІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3.1. Моделювання уроків української мови за допомогою smart-освіти для вивчення теми «Орфографія»

Сучасна педагогічна наука активно шукає ефективні способи вдосконалення освітнього процесу для підвищення якості навчання учнів. У цьому контексті вчителі впроваджують нові підходи для формування мотивації до навчання, експериментують з інноваційними формами та методами роботи й застосовують сучасні технології. Особливо актуальним є пошук навчальних стратегій із ефективним використанням інформаційних технологій. Одним із важливих напрямів є Smart-освіта, яка передбачає «застосування в навчальних цілях смартфонів, планшетів, інтерактивних дошок та інших пристроїв із доступом до інтернету, а також різноманітних навчальних програм і додатків» [6]. Вона забезпечує використання переваг глобального інформаційного суспільства для задоволення освітніх потреб і інтересів учнів та характеризується як самостійне, мотивоване, адаптивне навчання, збагачене ресурсами та інтегрованими технологіями (Self-directed, Motivated, Adaptive, Resource-enriched, Technology embedded) [52].

Метою smart-освіти є підвищення ефективності навчального процесу шляхом його перенесення в електронне середовище, що відкриває широкі можливості для доступу до знань і персоналізації навчання. Основними рисами smart-освіти є інноваційність, гнучкість і креативність. Інноваційність проявляється у використанні різноманітних smart-технологій, які дозволяють цікаво та змістовно реалізовувати навчальну програму, а також у можливості педагога будувати освітній процес за власною траєкторією з урахуванням програми [6]. Гнучкість smart-освіти забезпечується здатністю створювати якісний освітній контент, інтерактивні елементи та оперативно підлаштовувати

його під рівень і потреби учнів, використовуючи різноманітні джерела та мультимедійні матеріали.

Креативність smart-освіти проявляється у формуванні в учнів здатності не лише критично мислити, а й самостійно планувати та організовувати всі етапи власної навчальної діяльності. Це охоплює весь процес – від постановки мети й визначення завдань, до виконання різноманітних проєктних операцій, реалізації проєкту, а також здійснення самоконтролю, самооцінки та рефлексії результатів [6]. Такий підхід допомагає учням розвивати внутрішню мотивацію, відповідальність за власне навчання та здатність приймати освітні рішення на основі власного досвіду.

Сучасний розвиток освітнього процесу в межах smart-освіти передбачає використання широкого спектру технологій, адаптованих для навчальної діяльності. До них належать інтерактивні методи навчання, цифрові освітні ресурси, онлайн-платформи та додатки, що дозволяють реалізовувати завдання різної складності та формату. Використання таких технологій сприяє створенню уроку, який поєднує навчання і гру, стимулює активну участь учнів і робить матеріал більш доступним для засвоєння та запам'ятовування. Завдяки smart-освіті навчальний процес стає динамічним, персоналізованим та орієнтованим на розвиток ключових компетентностей учнів, зокрема аналітичного мислення, творчих умінь і здатності до самостійного навчання.

Очевидно, що на уроках української мови використання комп'ютерних та smart-технологій дає змогу ефективно реалізовувати різноманітні дидактичні завдання, підвищуючи якість освітнього процесу. Глобальна мережа допомагає удосконалювати писемне мовлення учнів, збагачувати їхній словниковий запас і формувати стійку мотивацію до навчання. Водночас завдання вчителя полягає не лише в наданні доступу до ресурсів, а й у цілеспрямованому керуванні діяльністю учнів для досягнення конкретних навчальних результатів.

Сучасні інноваційні освітні технології сприяють комплексному розвитку мовних навичок і передбачають використання інформаційно-комунікаційних засобів, комп'ютерних і мультимедійних програм, дистанційного навчання, а

також проєктної діяльності, наприклад, створення презентацій у Microsoft PowerPoint [37]. Мультимедійна презентація на уроці української мови є важливим інструментом: вона дозволяє візуалізувати навчальний матеріал, систематизувати його та подати у зручній для сприйняття формі. Для ефективного smart-навчання необхідне відповідне технічне оснащення та стабільний доступ до інтернету.

Використання інформаційних технологій на уроках української мови забезпечує ефективну організацію як групової, так і самостійної роботи учнів, підвищує рівень їхніх практичних умінь і навичок, сприяє індивідуалізації навчання, активізує пізнавальну діяльність та сприяє модернізації освітнього процесу загалом [65].

Слід зазначити, що концепція SMART-освіти повністю відповідає сучасним глобальним тенденціям у сфері освіти та інтегрує їх у повсякденний навчальний процес. Однією з таких тенденцій є **дистанційна освіта**, яка передбачає використання цифрових платформ і онлайн-ресурсів для здобуття знань. Навіть під час офлайн-уроків української мови дистанційні елементи активно застосовуються: учні переглядають навчальні відео на платформі YouTube, створюють власні відео-проєкти, пишуть пости чи повідомлення для соціальних мереж, виконують онлайн-завдання, що сприяє розвитку самостійності та відповідальності за результат навчання.

Ще одним сучасним напрямком є **гейміфікація** — впровадження ігрових елементів у навчальні ситуації, які зазвичай не мають ігрового характеру. Такий підхід дозволяє мотивувати учнів до навчання через винагороду за виконані завдання, створює атмосферу залученості, підвищує цікавість до матеріалу та стимулює активне засвоєння знань [51].

Також важливу роль відіграють **інтерактивні підручники**, які змінюють традиційне уявлення про навчальний посібник. Сучасні підручники з української мови містять QR-коди, посилання на додаткові матеріали, онлайн-тести, інтерактивні вправи, що дозволяє учням більш глибоко та різнопланово

опрацьовувати навчальний матеріал, а вчителям — організувати уроки у нових, більш ефективних форматах.

Усі ці тенденції спрямовані на те, щоб навчальний процес був більш сучасним, інтерактивним і орієнтованим на активну участь учнів, формуючи при цьому компетентності XXI століття.

Концепція SMART-освіти

Рисунок 7. Концепція SMART-освіти

Інфраструктура smart-освіти базується на сучасних технологіях та цифрових інструментах: хмарні сервіси, онлайн-платформи, спеціалізоване програмне забезпечення, інтерактивні дошки, планшети, проєктори та інші засоби навчання. Вони створюють значний потенціал для підвищення мотивації учнів до вивчення української мови та активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Для ефективного опанування орфографії на уроках української мови доцільно використовувати ресурси, зібрані на порталі НУШ, які містять готові інтерактивні завдання, дидактичні матеріали та онлайн-інструменти для перевірки знань і формування орфографічних навичок. Ці ресурси дозволяють урізноманітнити уроки, зробити їх більш наочними та цікавішими, а також організувати самостійну та групову роботу учнів.

1. **Google Classroom** – безкоштовний вебсервіс від Google для закладів освіти. Вчителі можуть створювати завдання, розподіляти їх серед учнів та перевіряти виконані роботи, які автоматично зберігаються в окремих папках на Google Диску. Система постійно оновлює дані про виконання завдань, а вчитель може залишати коментарі та заохочення, що підвищує мотивацію учнів.

2. **Liveworksheets** – платформа для створення та використання інтерактивних завдань на будь-які теми. Вчитель може обирати готові вправи або створювати власні, зберігаючи їх в інтерактивному зошиті на сайті. Учні можуть самостійно перевіряти помилки або надсилати результати вчителю. Для уроків орфографії доцільно створювати інтерактивні аркуші на теми «Правопис складних слів» чи «Правопис не з різними частинами мови». Завдання на великому екрані (ПК чи ноутбук) підвищують зацікавленість і мотивацію учнів, а також дозволяють включати завдання діагностувальної роботи.

3. **Padlet** – мультимедійний ресурс, що працює як віртуальна стіна для зберігання та організації інформації. Вчитель може безкоштовно створювати, редагувати та розмішувати на ній фото, файли, посилання на інтернет-сторінки, нотатки чи завдання. Використання Padlet на уроках української мови дозволяє інтерактивно залучати учнів до роботи, організовувати групові проєкти та наочно демонструвати навчальний матеріал.

4. **Miro** – онлайн-платформа для спільної віддаленої роботи за допомогою інтерактивної дошки. На дошку можна додавати файли та документи, малювати, робити нотатки та вставляти стікери. Для створення дошки можна використовувати готові шаблони або розробити власну структуру з нуля. Miro дозволяє створювати інтелект-карти та схеми, що допомагають учням систематизувати та закріпити вивчений матеріал. Ресурс особливо корисний для вивчення теми «Написання слів з пів-, напів-, полу-», де учні можуть наочно бачити структуру складних слів та алгоритми їх написання.

5. Всеосвіта – безкоштовна освітня платформа для підвищення кваліфікації вчителів, яка з 2020 року отримала додаткові функції. На платформі можна створювати та перевіряти домашні завдання, розробляти власні тести та користуватися бібліотекою методичних матеріалів. Тестування на Всеосвіті ефективно використовувати для актуалізації опорних знань або закріплення нового матеріалу. Окрім того, цікавою практикою є створення тестових завдань самими учнями, що сприяє кращому засвоєнню орфографічних правил та активізує їхню пізнавальну діяльність.

Мультимедійний контент для вивчення розділу «Орфографія»

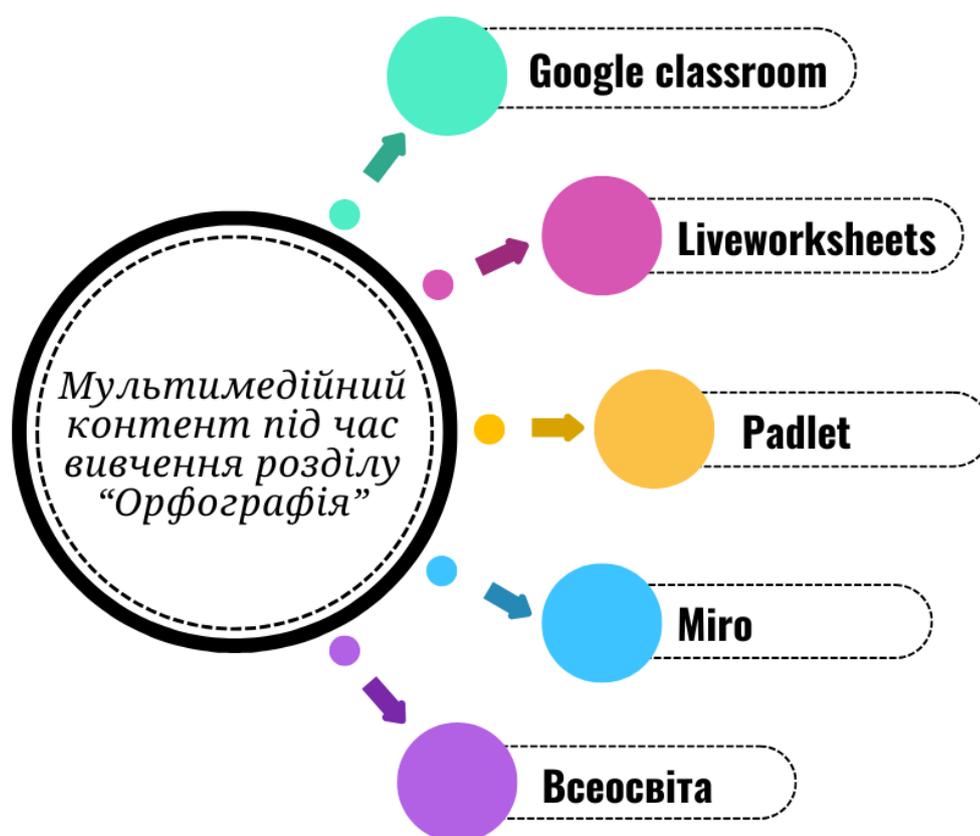

Рисунок 8. Мультимедійний контент для опрацювання зазначеної теми

При конструюванні уроків з вивчення орфографічних тем за допомогою smart-технологій слід враховувати кілька ключових аспектів:

- **Визначення цілей уроку.** Кожний урок повинен мати чітко сформульовані цілі, спрямовані на засвоєння конкретних орфографічних правил та їх практичне застосування.
- **Підбір навчальних матеріалів.** Використовувані відеоматеріали, онлайн-ресурси та програми повинні відповідати темі уроку, наочно ілюструвати матеріал та сприяти його кращому засвоєнню.
- **Розробка завдань.** Необхідно створювати вправи, які стимулюють активність учнів і забезпечують практичне застосування правил. Це можуть бути інтерактивні завдання, онлайн-тести, дидактичні ігри або вправи з елементами гейміфікації.
- **Залучення учнів до активної діяльності.** Учні мають брати активну участь у процесі навчання, а не залишатися пасивними спостерігачами. Це важливо враховувати під час використання інтерактивних сервісів, відеоматеріалів та навчальних ігор, які сприяють підвищенню мотивації та формуванню орфографічної компетентності.

Пропонуємо конспект уроків української мови для 5-го класу (тема «Правила вживання апострофа») та 6-го класу (тема «Написання складних слів разом і через дефіс») за програмою НУШ із використанням технологій smart-освіти. Під час проведення уроків застосовувалися різноманітні методи та прийоми навчання: емоційне налаштування учнів («Спіймай мою посмішку»), «Мозковий штурм», проблемно-пошуковий метод, розподільний та вибірковий диктант, робота в групах, творча діяльність, тестування, самооцінювання, блищопитування, словниковий диктант, проблемне запитання, кодовий диктант, орфографічний практикум, «Мікрофон».

Для закріплення навчального матеріалу використовували онлайн-ресурси: Kahoot, Wordwall, LearningApps та відео на YouTube. Проведення уроків передбачає роботу з навчальною презентацією, створеною за допомогою сервісу Canva (Додаток Н, Додаток П). Такий підхід забезпечує інтерактивність уроків, підвищує мотивацію учнів та сприяє кращому засвоєнню орфографічних правил.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що моделювання уроків української мови з розділу «Орфографія» за допомогою smart-освіти забезпечує найбільш оптимальну можливість отримати доступ до практичних орфографічних умінь, корегує змістове забезпечення та реалізацію освітніх програм під час офлайн і онлайн-навчання в ЗЗСО. Для вивчення орфографії пропонуємо використовувати такий мультимедійний контент: Google classroom, Liveworksheets, Padlet, Miro, Всеосвіта.

3.2. Діагностика оцінювання та інструменти вимірювання результатів здобувачів середньої освіти з теми «Орфографія»

Одним із ключових елементів навчання української мови в закладах загальної середньої освіти є оцінювання навчальних досягнень учнів. Оцінювання визначається як «процес встановлення рівня засвоєння учнем змісту предмета відповідно до вимог чинних навчальних програм» [57].

«...Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація» [46].

Однак, формувальне оцінювання – це «інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання» [46].

Окрім цього, такий вид оцінювання має надати учневі відповіді на три питання: «Куди я йду?», «Де я тепер?» та «Що я маю робити, аби дійти до цілі?». Основою формувального оцінювання є рефлексія — осмислення та аналіз своєї навчальної діяльності, а також оцінка власних результатів з метою підвищення їхньої ефективності.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України №1093, змістовим наповненням та інструментом вимірювання результатів навчання у мовно-літературній освітній галузі є вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів, серед яких:

1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях
2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду
3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови
4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу [47].

Слід зазначити, що для кожної групи результатів визначено як загальні, так і конкретні навчальні досягнення, а також відповідні орієнтири оцінювання.

ГРУПА РЕЗУЛЬТАТІВ 1

Рисунок 9. Група результатів 1

Група результатів «Взаємодія з іншими особами усно, сприймання та використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях» охоплює вісім загальних результатів, які передбачають, що учень/учениця:

- сприймає усну інформацію;
- перетворює почуте повідомлення на різні форми висловлювань;
- виокремлює важливу усну інформацію;
- аналізує та інтерпретує почуте;
- оцінює зміст усної інформації;
- висловлює та обстоює власні погляди й переконання;
- використовує вербальні та невербальні засоби для презентації думок;
- регулює власний емоційний стан.

Зокрема, серед 23 конкретних результатів навчання виділяються такі:

- уважно слухає монологічні/діалогічні висловлювання, зважаючи на мету та умови спілкування, особливості текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів);
- вичерпно відповідає на запитання за змістом почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, медіатексту);
- розуміє та відтворює зміст почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, медіатексту), толерантно реагує, використовуючи формули мовного етикету, етично висловлює власне ставлення до почутого, тощо [34].

ГРУПА РЕЗУЛЬТАТІВ 2

Рисунок 10. Група результатів 2

Серед 7 конкретних результатів навчання у групі «Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів» виділяють, що учень/учениця:

1. сприймає текст
2. аналізує та інтерпретує текст
3. збагачує естетичний та емоційно-чуттєвий досвід
4. оцінює текст
5. обирає тексти для читання
6. перетворює текстову інформацію
7. читає творчо [34].

Серед 20 конкретних результатів навчання групи «Читання, письмова та усна продуктивна діяльність» виділяють, що учень/учениця:

- «відповідно до мети застосовує основні види читання текстів (цілісних, перерваних, змішаних) (зокрема художніх текстів, медіатекстів);
- усвідомлено користується основними складниками (заголовком, змістом, анотацією тощо) джерела інформації (друкованого чи цифрового), а

також складниками структури тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту);

- сприймає тексти (зокрема художні тексти, медіатексти), зважаючи на контекст створення та читацьке сприйняття;
- визначає основні порушені в тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті) проблеми, пов'язуючи їх із життєвим досвідом;
- розрізняє відому і нову, головну і другорядну інформацію, факти і судження в тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті);
- визначає тему та мікротеми, основну думку тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту);
- порівнює окремі елементи (теми, ідеї, проблеми, образи, сюжети тощо) тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту);
- інтегрує інформацію, подану в різні способи (словесну, графічну, числову тощо) у межах одного або кількох текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів);
- характеризує основні особливості структури та мовного оформлення текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів), що належать до різних стилів і жанрів;
- робить висновки на основі аналізу тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту);
- аналізує емоційний стан літературних персонажів, їх вчинки для моделювання власної поведінки та формування базових морально-етичних норм, виявляючи толерантність;
- висловлює власні почуття, враження та ставлення щодо зображених у тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті) людей, подій, ситуацій;
- пояснює значення здобутої з прочитаного тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту) інформації в контексті власного досвіду для розв'язання визначених завдань;
- встановлює актуальність і несуперечливість інформації в тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті) на основі власного досвіду;

- експериментує із текстом (зокрема художнім текстом, медіатекстом) за аналогією, у разі потреби звертається по допомогу до інших осіб»
- обирає з допомогою інших осіб або самостійно тексти (зокрема художні тексти, медіатексти) українських і зарубіжних авторів різних стилів і жанрів залежно від мети читання і наводить окремі аргументи щодо свого вибору;
- використовує надійні джерела для добору текстів (зокрема, художніх текстів, медіатекстів);
- передає тексти (зокрема художні тексти, медіатексти) словесно (переказ, конспект тощо), графічно (схема, таблиця тощо);
- трансформує графічну інформацію на основі одного джерела в текстову, зокрема з використанням мультимедійних засобів;
- експериментує із текстом (зокрема художнім текстом, медіатекстом) за аналогією, у разі потреби звертається по допомогу до інших осіб;
- створює елементи власного медіатексту на основі прочитаного, зокрема художнього тексту [34].

Окреслена група результатів спирається на 20 орієнтирів для оцінювання, серед яких, зокрема, такі: учень/учениця читає тексти різних функціональних стилів і жанрів мовлення різними способами (оглядово, вибірково тощо) залежно від мети читання; визначає тему та основну думку тексту (у тому числі художнього або медіатексту); формулює висновки на основі аналізу опрацьованого матеріалу; створює текст за визначеними характеристиками на основі графічної інформації (діаграми, графіки тощо).

ГРУПА РЕЗУЛЬТАТІВ 3

Рисунок 11. Група результатів 3

Щодо третьої групи досягнень «Вираження поглядів, емоцій та позицій, письмове спілкування з іншими людьми, зокрема тлумачення літературних зразків українських і світових авторів; комунікація з іншими у цифровому просторі, дотримання правил літературної мови» окреслено три загальні результати:

1. «створює письмові висловлення
2. взаємодіє письмово в режимі реального часу (у цифровому середовищі)
3. редагує письмові тексти» [34].

Виділено десять конкретних результатів навчання, серед яких: учень/учениця записує власні міркування або інформацію з різних джерел (від руки або з використанням цифрових пристроїв); створює короткі повідомлення чи медіатексти на цифрових сервісах та в соціальних мережах щодо проблем, пов'язаних з особистим досвідом або освітньою діяльністю; виявляє та виправляє помилки у тексті відповідно до засвоєних мовних норм тощо [34].

Ця група результатів спирається на десять орієнтирів для оцінювання, зокрема: учень/учениця записує власні міркування або інформацію з інших джерел; взаємодіє з іншими у цифровому середовищі, дбаючи про безпеку;

визначає способи виправлення помилок у власному мовленні; доповнює або змінює частини тексту відповідно до теми та мети висловлення тощо [34].

ГРУПА РЕЗУЛЬТАТІВ 4

Рисунок 12. Група результатів 4

Четверта група результатів «Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу» спирається на 2 загальні результати:

1. «досліджує мовні явища;
2. використовує знання з мови в мовленнєвій творчості» [34].

Містить у собі шість конкретних результатів, серед яких: «використовує знання про закономірності функціонування мовних одиниць для вдосконалення власного мовлення; виявляє власні мовні вподобання під час добору мовних засобів; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела» [34].

Також послуговується 6 орієнтирами для оцінювання, наприклад: «виокремлює та розрізняє мовні одиниці різних рівнів (звуки, частини слова, слова, форми слова, словосполучення, речення, тексти); творчо використовує мовні засоби, обираючи із запропонованих варіантів доречні нестандартні

рішення, обґрунтовуючи зроблений вибір; наслідуює окремі стильові риси текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) у процесі створення власного тексту чи медіатексту для взаємодії з іншими особами» [34].

Формувальне оцінювання (ФО) у сучасному освітньому процесі перестає бути виключно інструментом контролю знань і набуває функції **інструменту підтримки й розвитку** навчальної діяльності здобувачів освіти.

Для об'єктивної оцінки рівня навчальних досягнень кожного учня за конкретним галузевим критерієм необхідно **систематично застосовувати різноманітні техніки формувального оцінювання**.

Техніки формувального оцінювання на уроках орфографії

Розглянемо низку ефективних технік формувального оцінювання, які доцільно інтегрувати на уроках, присвячених вивченню орфографії.

1. Техніка «Знаю — Хочу дізнатися — Дізнався» (З–Х–Д)

Техніка «З–Х–Д» (Знаю, Хочу дізнатися, Дізнався) є ефективним прийомом для встановлення зв'язку між попередніми знаннями та новим матеріалом.

- **Етапи застосування:** Наприклад, перед початком вивчення великої теми, як-от «**Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія**», учні заповнюють перші дві колонки: «**Знаю**» (що вже відомо про тему) та «**Хочу дізнатися**» (яка інформація є найбільш цікавою або незрозумілою).
- **Підсумковий етап:** Після завершення опрацювання матеріалу учні заповнюють колонку «**Дізналися**», що дозволяє самостійно оцінити прогрес у навчанні.

Для урізноманітнення та посилення практичної спрямованості цей метод може бути доповнений четвертою колонкою з **прикладми**, де учні мають вписати по одному прикладу із вивчених орфограм (*Додаток Р*).

2. Другою важливою технікою є **оцінювальний аркуш (карта самооцінки)**, що застосовується протягом вивчення розділу для узагальнення знань. У ньому прописуються вивчені теми, а учні самостійно оцінюють свій рівень знань за показниками «чудово знаю», «нормально», «потребую

допомоги». Систематичне заповнення такого аркуша дає вчителю повну картину результатів навчання, дозволяючи оперативно повертатися до складних тем та коригувати освітній процес (Додаток С).

3. На уроках української мови, особливо під час вивчення орфографії, широко практикується робота учнів у малих групах. Це створює умови для формування навичок співпраці, які можуть бути оцінені учнями самостійно за допомогою спеціально розробленої вчителем форми оцінювання командної роботи.

Наприклад, при вивченні теми «Правопис префіксів пре-, при-, прі-» ефективним є завдання на розподіл слів на три групи, відповідно до семантики префікса [18, с. 64]. Для підвищення ефективності та зацікавленості учнів доцільно організувати роботу таким чином: 1-ша група виписує слова, що мають значення наближення або приєднання; 2-га група — зі значенням розміщення біля чогось; 3-тя група — зі значенням найвищого ступеня вияву ознаки.

Після виконання цієї вправи пропонується провести самооцінювання та взаємооцінювання роботи в команді. Оцінювання здійснюється за чотирма критеріями з діапазоном від 1 до 4 балів. Пропоновані критерії для оцінки якості співпраці включають: управління власним навчанням, якість виконання завдань, участь в обговореннях та активне спілкування. Така методика стимулює рефлексію щодо особистого внеску в груповий результат.

5. Метод «Вхідні – вихідні квитки»

Метод «Вхідні – вихідні квитки» є ефективним інструментом швидкої діагностики знань на початку та в кінці уроку.

- **Вхідні квитки** використовуються на початку заняття для перевірки засвоєння домашнього завдання та актуалізації опорних знань.
- **Вихідні квитки** застосовуються наприкінці уроку, дозволяючи вчителю оперативно визначити рівень засвоєння нового матеріалу учнями.

Цей метод дозволяє не лише перевірити поточну тему, але й підтримувати зв'язок із попередніми розділами. Наприклад, під час вивчення

теми «Спрощення в групах приголосних» можна інтегрувати перевірку знань з теми «Правопис префіксів з-, с-, роз-, без-» (Додаток Т).

5. Метод «Подкаст»

Подкаст – це інноваційна техніка, що сприяє розвитку медіакомпетентності, креативності та комунікативних навичок [21, с. 384]. Учні можуть виступати в ролі експертів, готуючи серію коротких аудіозаписів (подкастів) за вивченим розділом. Цей метод доцільно застосовувати після опрацювання великого розділу. Для урізноманітнення завдання учням можна запропонувати готувати подкасти в парах у форматі бесіди або інтерв'ю щодо вивчених орфографічних та морфологічних тем.

6. Есе як інструмент ФО

Хоча есе традиційно є письмовою формою висловлення думок, ідей та аргументів [66], цей метод може бути успішно адаптований для формувального оцінювання через його видозмінені формати:

- **Однохвилинне есе:** Використовується для швидкого підсумовування головної ідеї уроку або визначення учнями найскладнішого питання.
- **Есе-підсумок:** Більш розширена форма, яка дає змогу учням рефлексувати над власним навчанням і обґрунтувати засвоєння конкретних орфографічних правил.

7. Техніка «3–2–1: Зворотний відлік»

Техніка «3–2–1: Зворотний відлік» є ефективним методом рефлексії, який стимулює учнів до самоаналізу отриманих знань. Учні мають зазначити (письмово або усно) конкретні елементи:

- I. Три речі, які вони не знали до початку роботи над темою.
- II. Дві речі, які їх здивували під час опрацювання матеріалу.
- III. Один приклад, як вони готові застосовувати здобуті знання на практиці.

Ця техніка є універсальною і може бути застосована на будь-якому уроці української мови, наприклад, для підведення підсумків вивчення теми «Правопис складних слів».

8. Кластер (ментальна карта)

Кластер — це техніка графічного оформлення смислових одиниць тексту у формі пучка, що ефективно допомагає упорядкувати та структуровано подати великий обсяг інформації на уроці, виділяючи ключові слова та поняття.

В основі кластера записується основне ключове слово, навколо якого за допомогою методу мозкового штурму розміщуються всі асоціативно пов'язані слова або словосполучення. Згодом ця інформація групується, класифікується та оформлюється у вигляді графічної схеми. Застосування кластера є особливо корисним при вивченні правил правопису складних слів, де необхідно класифікувати різні типи написання (разом, окремо, через дефіс).

9. Техніка «Кубик сподівань та результатів»

Техніка «Кубик сподівань та результатів» є ігровою формою формувального оцінювання та рефлексії. На гранях одного «Кубика сподівань» заздалегідь записуються питання, що стосуються очікувань учнів щодо вивчення певної теми. На початку роботи учні кидають цей кубик і відповідають на запитання, які їм випали.

Наприкінці вивчення теми школярі аналогічно кидають «Кубик результатів», який передбачає відповіді на запитання стосовно власних результатів засвоєння вивченого матеріалу. Ця вправа не лише допомагає вчителю відслідковувати прогрес учня, але й дає можливість здобувачам освіти порефлексувати та проаналізувати пройдений матеріал.

Для подолання проблеми низької навчальної мотивації та ефективного формування орфографічної грамотності необхідно створити сучасне освітнє середовище, що інтегрує інноваційні форми роботи (дидактичні ігри, творчі вправи) та вимагає від учителя розробки нових, достатньо складних, але цікавих завдань. Ключовими ефективними методами є створення проблемних ситуацій, застосування інтерактивних технологій, зокрема мультимедійних застосунків (Kahoot, Learning.apps) та ігрових технологій (кросворди, лінгвістичні ігри). Вивчення шкільного курсу морфології у 6 класі є фундаментальним, оскільки засвоєння відомостей про частини мови (іменник, прикметник, числівник, займенник) має бути організоване так, щоб

максимально використовувати ці знання для вдосконалення орфографічних навичок. Це досягається завдяки практичним методам, таким як орфографічний розбір, що часто поєднується з морфологічним, а також через творчі диктанти та проектну діяльність (створення відеопам'яток, ментальних карт). Крім того, чинні програми НУШ акцентують на необхідності розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності через формувальне оцінювання (ФО). ФО є найважливішим інструментом підтримки та розвитку, що дає змогу простежити індивідуальний прогрес і коригувати освітню траєкторію. Серед найбільш ефективних технік ФО, що застосовуються на уроках орфографії, слід виділити: «З–Х–Д», «Вхідні – вихідні квитки», оцінювальні аркуші, рефлексивні методи «З–2–1: Зворотний відлік» та ігрові формати, як-от «Кубик сподівань та результатів».

ВИСНОВКИ

Формування грамотної мовної особистості є одним із ключових завдань сучасної освіти. Орфографічна грамотність розглядається як невід'ємна складова загальної мовної культури. Мультимедійна майстерня слугує ефективним засобом підвищення мотивації учнів і розвитку орфографічної пильності: вона поєднує вивчення теоретичних основ, усвідомлене засвоєння правописних норм та виконання тренувальних вправ із використанням мультимедійного контенту, що допомагає формувати необхідні вміння й навички.

Результати проведеного дослідження підтвердили теоретико-лінгводидактичні аспекти вивчення орфографії на уроках української мови в ЗЗСО. Зокрема, визначено, що це включає формування одинадцяти ключових компетентностей, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти та відображених у модельних навчальних програмах і підручниках з української мови, врахування принципів чинного українського правопису, а також застосування різноманітних методів, прийомів і засобів навчання. Проаналізовано зміст підручників, встановлено кількість орфографічних тем і кількість орфограм, запропонованих для вивчення. Дослідження свідчить, що підручники приділяють достатню увагу формуванню орфографічної грамотності учнів.

У дослідженні простежено особливості створення сучасного освітнього середовища на уроках української мови, де важливу роль відіграє впровадження елементів медіаосвіти та технології критичного мислення. Встановлено, що організація сучасного навчального середовища вчителем, застосування електронних освітніх інструментів і інноваційних технологій навчання виступає потужним мотиватором для учнів у вивченні орфографії.

Визначено методи та стратегії формування орфографічної пильності, що формується комплексно, у поєднанні з іншими розділами мовознавства. Окреслено методи, запропоновані чинними модельними програмами, та подано власні навчальні стратегії для ефективного вивчення орфографії, зокрема

акцент на проблемному та програмованому навчанні, а також на використанні творчих завдань.

Досліджено особливості конструювання та планування уроків української мови з орфографії в ЗЗСО. Надано характеристику платформ і ресурсів, що сприяють реалізації концепції smart-освіти, та окреслено їхні можливості для застосування на уроках з метою підвищення ефективності навчання та мотивації учнів. Експеримент було проведено у Комунальному закладі «Луцька загальноосвітня школа I-III ступенів №13» Луцької міської ради.

Встановлено, що моделювання уроків української мови з використанням smart-освіти робить освітній процес інноваційним, цікавим, доступним і ефективним. У сучасних умовах усі учасники навчального процесу можуть користуватися освітніми платформами, соціальними мережами та додатками, застосовуючи різноманітні цифрові інструменти. Інтерактивні технології та електронні ресурси сприяють кращому засвоєнню матеріалу, збагачують словниковий запас учнів і формують стійку мотивацію до вивчення української мови. Завдяки цьому сучасний урок стає не лише джерелом знань, а й цікавим і захоплюючим досвідом для дітей.

Запропоновано конспекти уроків з орфографії для 5 та 6 класів ЗЗСО, що передбачають використання електронних освітніх ресурсів і інтерактивних методів навчання. Особливо акцентовано увагу на особливостях оцінювання мовно-літературної освітньої галузі та надано опис технік формувального оцінювання, які ефективно застосовувати під час вивчення орфографічного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боженко С. Ефективні методи та прийоми навчання орфографії й пунктуації. *Українська мова та література*. 2013. №6. С.4–10.
2. Борисова С. Безпечне освітнє середовище НУШ. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій. Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Слов'янськ*. 2021. С. 32–35.
3. Бочко О. Мотивація навчальної діяльності учнів як важливий фактор формування предметних компетентностей. *ДНЗ «Харківський професійний ліцей будівельних технологій»*. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01000q1r-2f38.docx.html> (дата звернення: 26.06.2025).
4. Бульба Т. Зарубіжний і вітчизняний досвід вивчення феномену «навчальні стратегії». *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2014. №22. С. 46–49.
5. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера, 2011. 364 с.
6. Вознюк А., Юхневич Р. Smart-освіта в контексті теорії поколінь. *Інформаційні технології – 2018: зб. тез V Всеукр. науково-практ. конф. молодих науковців*. Київ, 2018. С. 32–33.
7. Використання кросвордів на уроках світової літератури. Веб-сайт: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-krosvordiv-na-urokah-svitovo-literaturi-51088.html> (дата звернення: 10.07.2025).
8. Голуб Н., Горошкіна О. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2021. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-mova/> (дата звернення: 29.11.2025 р.).
9. Голуб Н., Горошкіна О. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2023. URL:

<https://osvita.ua/school/program/program-5-9/89670/> (дата звернення: 13.05.2025).

10. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова. підруч. для 5 кл. загальноосвітн. навч. закл. Київ : Освіта, 2022. 306 с.

11. Голуб Н. Українська мова: підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. 258 с.

12. Голуб Н. Українська мова: підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2024. 287 с.

13. Горошкіна О. Методи і прийоми навчання орфографії на уроках української мови: компетентнісний вимір. *Мовна особистість в освітньому просторі: монографія*. Острог, 2021. С. 79–86.

14. Гуревич Р. Смарт-освіта – нова парадигма сучасної системи освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2016. № 4. С. 71–78.

15. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 13.11.2025 р.).

16. Дороз В. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: Навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2019. 386 с.

17. Заболотний О, Заболотний В., Лавринчук В., Плівачук К., Попова Т. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2021. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-mova/> (дата звернення: 29.09.2025 р.).

18. Заболотний О. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти / Олександр Заболотний, Віктор Заболотний. Київ : Генеза, 2022. 240 с.

19. Заболотний О. Українська мова: підруч. для 6 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2023. 272 с.

20. Заболотний О. Українська мова: підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
21. Зубчук М. Формувальне оцінювання на уроках української мови та літератури в старшій школі під час дистанційного навчання. *Безпека і здоров'я учасників освітнього процесу в умовах сьогодення: збірник наукових статей VI Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції*, м. Суми, 16 листопада 2023 р. Суми : ФОП Цьома С.П., 2023. 438 с.
22. Караман С., Караман О., Плющ М. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник. Київ, 2011, 558 с.
23. Костюк Л. Креативність та критичне мислення як елементи навичок технології «4к» на уроках української мови в НУШ. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 86, 2022. С. 113–117.
24. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
25. Кучерук О. Навчання української мови на засадах медіаосвіти в загальноосвітній школі: соціокультурний аспект. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 51. Кам'янець-Подільський, 2020. 152 с.
26. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.
27. Манзюк С. Критерії формувального оцінювання на уроках української мови та літератури. *Майбуття*. 2023. № 13-16. С. 7–9.
28. Мельникова Р. Лінгводидактичні основи навчання орфографії. *Філологічні діалоги*. Ізмаїл : ІДГУ, 2013. С. 94–105.
29. Мельникова Р., Ангеловська К. Використання ігрових технологій на уроках гуманітарного циклу. Інновації в сучасній освіті: методологія, технології, ресурсне забезпечення, дидактичні та виховні

аспекти. *Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2022 р.)*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2022. 122 с.

30. Методи навчання та їх класифікація. URL: <https://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/pedagogika/part5/023.htm> (дата звернення: 13.05.2025).

31. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк, С. О. Карамана, О. В. Карамана та ін. Київ: Ленвіт, 2005. 400 с.

32. Навчальна програма. Українська мова. 7-9 класи для ЗЗСО (Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д). URL: <https://nushub.org.ua/resource/modelna-navchalna-programa-ukrayinska-mova-7-9-klasy-dlya-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osvity-avtory-zabolotnyj-o-v-zabolotnyj-v-v-lavrynychuk-v-p-plivachuk-k-v-popov-2/> (дата звернення: 13.05.2025).

33. Навчальна мотивація як один із критеріїв ефективності освітнього процесу. *Освітній проєкт «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/navchalna-motivaciya-yak-odin-iz-kriteri-v-efektivnosti-osvitnogo-procesu-296409.html> (дата звернення: 05.11.2025).

34. Найважливіше для словесників з Державного стандарту базової середньої освіти (2020). *Паланка словесника*. URL: <https://filologtokippo.blogspot.com/2024/10/2020.html?m=1> (дата звернення: 01.11.2025).

35. Нова українська школа. *Інститут модернізації змісту освіти*. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/> (дата звернення: 13.07.2025).

36. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 03.02.2025).

37. Овсієнко Л. Smart-технології у викладанні української мови здобувачам ЗЗСО й ЗВО. *Теоретична і дидактична філологія*. 2024. Випуск 37. С. 42–57.
38. Омельчук С. Основні поняття орфографії у шкільному курсі морфології української мови. *Дивослово*. 2013. № 10. С. 2–7.
39. Онлайн-урок – це не лекція: 20 популярних освітніх платформ, які стануть в пригоді вчителям на дистанційці. *Нова українська школа*. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/articles/onlajn-urok-tse-ne-lektsiya-20-populyarnyh-osvitnih-platform-yaki-stanut-v-prygodii-vchytelyam-na-dystantsijtsi/> (дата звернення: 26.07.2025).
40. Освітнє середовище Нової Української Школи (базова середня освіта). URL: <https://znayshov.com/FR/16171/714-84-90.pdf> (дата звернення: 26.06.2024)
41. Остапенко Н. Технологія сучасного уроку української мови : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 248 с.
42. Павлова Г. Орфографічний практикум для учнів основної школи. Харків : Основа, 2016. 96 с.
43. Пентиліук М. Словник-довідник з української лінгводидактики. Київ : Ленвіт, 2003. 148 с.
44. Пилипчук С. Впровадження медіаосвіти на уроках української мови та літератури. *Портал з медіаосвіти і медіаграмотності для викладачів, вчителів, батьків, підлітків та дітей*. URL: <https://medialiteracy.org.ua/vprovadzhennya-mediaosvity-na-urokakh-ukrayinskoyi-movy-ta-literatury/> (дата звернення: 14.07.2025).
45. Попова Л. Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2. Ч. II. С. 54–61.
46. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студентів пед.

університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

47. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 р. № 1093. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 08.09.2025).

48. Прості розмальовки по цифрах. URL: <https://forkids.org.ua/rozmalovky/prosti-rozmalovky-po-cyfrakh/> (дата звернення: 09.08.2025).

49. Розвиток дитини. URL: <https://childdevelop.com.ua/> (дата звернення: 10.07.2025)

50. Сервіси для створення хмари слів: веб-сайт <https://vseosvita.ua/blogs/servisy-dlia-stvorennia-khmary-sliv-77366.html> (дата звернення: 08. 07.2025)

51. Стопчак М., Чорна Н. Smart-освіта: сутність, тенденції розвитку, шляхи реалізації в Україні. *Smart-освіта: ресурси та перспективи: матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. (Київ, 16–17 жовтня 2014 р.)*. Київ, 2014. С. 261–264.

52. Стрікаленко, Т. SMART-технології як інноваційний засіб формування навчального процесу. *Перспективи розвитку науково-методичного забезпечення навчального процесу в умовах запровадження нового Закону України «Про вищу освіту»*: матеріали 46-ї наук.-метод. конф. Одеса, 2015. С. 115–117

53. Валюшок Я., Муковіз О. Сутність та структура навчальної мотивації. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/102-innovatsiyi-osvitni-tekhnohiiyi-v-ukrayini-teoriya-ta-praktyka/612-sutnist-ta-struktura-navchalnoji-motivatsiji> (дата звернення: 05.11.2025).

54. Тренажер з правопису української мови. URL: <https://www.webpen.com.ua/> (дата звернення: 02.07.2025).

55. Тупік С. Методика й організація уроків української мови та літератури за технологією розвитку критичного мислення. ДНЗ «Котовський професійний ліцей». URL: http://www.nmc.od.ua/wp-content/uploads/2015/09/Typik_2012.pdf (дата звернення: 25.06.2025).
56. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 257 с.
57. Формувальне оцінювання – ключовий чинник якісної освіти в НУШ. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01008ioz-d0a6.docx.html> (дата звернення: 22.09.2025).
58. Формування критичного мислення на уроках української мови: монографія / Колектив авторів за заг. ред. Дороз В. Ф.: Дороз В. Ф., Романова Л. Я., Ярова О. Б., Ницета В. А., Удовиченко Г. А. К. : Освіта України. 2008. 336 с.
59. Формування правописної компетентності учнів 5-7 класів на уроках української мови: посібник / за ред. Н. В. Бондаренко. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 112 с.
60. Хом'як І. Зв'язок у вивченні орфографії зі структурними рівнями української мови : навч.-метод. посіб. для здобувачів наукового ступеня і студентів української філології. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. 124 с.
61. Хом'як І. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі: дис. докт. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2002. 412 с.
62. Хом'як І. Орфографічна компетентність як складник формування мовної особистості. *Дивослово*. 2015. № 11. С. 2–5.
63. Чернецька Т. Сучасний урок: теорія і практика моделювання. навч. посібник. Київ : ТОВ «Праймадрук», 2011. 352 с.
64. Шляхи подолання освітніх втрат на уроках української мови. Проєкт «На урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/shlyahi-podolannya-osvitnih-vtrat-na-urokah-ukra-nsko-movi-410190.html> (дата звернення: 26.06.2025).

65. Шевченко О. Smart Education – нова стратегія розвитку освіти. *Fundamental and applied research in the modern world*. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2021. P. 707–711.
66. Як писати есе: правила і рекомендації. URL: <https://diplom.com.ua/uk/yak-pisati-ese-pravila-i-rekomendatsiyi/> (дата звернення: 15.09.2025).
67. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку). URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/> (дата звернення: 15.09.2025).
68. Classtime. URL: <https://www.classtime.com/uk.html> (date of access: 09.08.2025).
69. Educaplay: Free educational games generator. URL: <https://www.educaplay.com/> (date of access: 09.08.2025).
70. Interactive presentation software. *Mentimeter*. URL: <https://www.mentimeter.com/> (date of access: 09.08.2025).
71. Kahoot! | Learning games | Make learning awesome! *Kahoot!*. URL: <https://kahoot.com/> (date of access: 09.08.2025).
72. LearningApps.org - interaktive und multimediale Lernbausteine. *LearningApps*. URL: <https://learningapps.org/index.php?overview&s=&category=0&tool=> (date of access: 09.08.2025).
73. Quizizz. Free Online Quizzes, Lessons, Activities and Homework. URL: <https://quizizz.com/> (date of access: 09.08.2025).
74. Wordwall – Створюйте кращі уроки швидше. URL: <https://wordwall.net/uk> (дата звернення: 09.08.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Вивчення орфографії у 5-6 класах НУШ за типовими освітніми
програмами**

№	Тема (ТОП Заболотний та інші)	Кількість годин	Тема (ТОП Голуб, Горошкіна)	Кількість годин
1.	Правопис значущих частин слова	1	Букви і та и у словах іншомовного походження.	1
2.	Написання префіксів пре-, при-, прі-	1	Подвоєння та подовження приголосних у словах іншомовного походження.	1
3.	Написання префіксів (тренувальні вправи)	1	Правопис ненаголошених [е] та [и] в коренях слів.	2
4.	Орфограма. Орфографічний словник	1	Чергування голосних.	2
5.	Позначення на письмі ненаголошених голосних [е], [и] в коренях слів (повторення і поглиблення).	1	Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я.	2
6.	Ненаголошені голосні в коренях слів (тренувальні вправи). Орфограма, орфографічна помилка (практично). Орфографічний словник.	1	Правила вживання м'якого знака.	2

7.	Уподібнення приголосних звуків (тренувальні вправи). Написання слів із сумнівними приголосними.	1	Правила вживання апострофа.	2
8.	Вимова та правопис префіксів з- (<i>зі-</i> , <i>с-</i>), роз- (<i>розі</i>), без-.	1	Милозвучність української мови. Правила милозвучності (чергування у – в, і – й, з – із – зі).	1
9.	Спрощення в групах приголосних.	2	Спрощення в групах приголосних.	2
10.	Найпоширеніші випадки чергування голосних звуків (практично).	1	Види помилок: орфоепічна, орфографічна, графічна. Словники.	1
11.	Найпоширеніші випадки чергування приголосних звуків (практично).	1		
12.	Основні випадки чергування [у] - [в], [і] - [й] (правила милозвучності).	1		
13.	Уживання прийменника з і його варіантів <i>із</i> , <i>зі</i> (<i>зо</i>) (правила милозвучності).	1		
14.	Позначення	2		

	м'якості приголосних на письмі. Уживання м'якого знака (повторення і поглиблення).			
15.	Сполучення букв йо, ьо.	1		
16.	Вживання апострофа	2		
17.	Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних.	2		
18.	Подвоєння букв на позначення подовжених приголосних.	2		
6 клас				
1.	Зміни приголосних під час утворення прикметників та іменників за допомогою суфіксів -ськ-, -ств-	1	Творення і правопис складноскорочених слів.	1
2.	Зміни приголосних під час утворення іменників за допомогою суфікса -ин- від прикметників на -ський, -цький	1	Складні слова. Сполучні о, е в складних словах.	1
3.	Складні слова. Сполучні голосні [о], [е] в складних словах.	1	Правопис складних слів разом, із дефісом, окремо.	2

	Складноскорочені слова як різновид складних			
4.	Правопис складних слів разом і з дефісом	2	Написання слів з пів.	2
5.	Написання слів з <i>пів</i>	2	Зміни приголосних під час творення слів: - іменників із суфіксом -ин-(а) від прикметників на -ський, -цький; - іменників із суфіксами -ств-(о), -зтв-(о), -цтв-(о); - прикметників із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-.	2
6.	Велика буква та лапки у власних назвах	1	Велика буква та лапки у власних назвах.	1
7.	Букви -а (-я), -у (-ю) в закінченнях родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни	1	Букви -а (-я), -у (-ю) в закінченнях іменників чоловічого роду другої відміни.	1
8.	Особливості написання іменників у кличному відмінку (узагальнення; практично)	1	Особливості написання іменників у кличному відмінку.	1
9.	Написання й відмінювання імен по	2	Написання й відмінювання	2

	батькові, прізвищ		чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові.	
10.	Букви <i>е, и, і</i> в суфіксах <i>-ив(о), -ев(о); -ечок, -ечк-, -ичок, -ичк-; -інн(я), -енн(я), -инн(я), -ен(я)</i>	1	Не з іменниками.	2
11.	Букви <i>е, и, і</i> в суфіксах <i>-ив(о), -ев(о); -ечок, -ечк-, -ичок, -ичк-; -інн(я), -енн(я), -инн(я), -ен(я)</i>	1	Правопис складних іменників.	2
12.	Написання <i>не</i> з іменниками	2	Написання <i>не</i> з прикметниками.	1
13.	Правопис складних іменників (повторення й поглиблення)	1	Написання <i>-н- і -нн-</i> у прикметниках.	1
14.	Букви <i>е, о, и, і</i> в прикметникових суфіксах <i>-ев- (-єв-), -ов-, -ичн-, -ічн- (-їчн-)</i> .	1	Написання складних прикметників разом і через дефіс.	2
15.	Написання прикметників із суфіксами: <i>-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -зьк-, -цьк-</i>	1	Буква <i>ь</i> на кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках.	1
16.	Написання <i>не</i> з прикметниками	1	Роздільне написання складених числівників.	1

17.	Написання складних прикметників разом і з дефісом	2	Написання разом порядкових числівників з -тисячний.	1
18.	Написання прізвищ прикметникової форми	2	Написання разом і з дефісом неозначених займенників.	1
19.	Написання разом порядкових числівників із -сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний.	1	Правопис заперечних займенників.	1
20.	М'який знак на кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках	1	Написання займенників із прийменниками.	1
21.	Написання разом і з дефісом неозначених займенників.	1		
22.	Правопис заперечних займенників.	1		
<i>7 клас</i>				
1.	Букви е, и на позначення ненаголошених голосних у корені слова	1	<i>Не</i> з дієсловами	1
2.	Правопис префіксів.	1	Дієвідмінювання. Букви <i>е (є), и (і)</i> в особових закінченнях дієслів I і II дієвідмін	1
3.	Велика буква та	1	<i>-Н-</i> у	1

	лапки у власних назвах.		дієприкметниках та <i>-нн-</i> у прикметниках дієприкметникового походження	
4.	Правопис складних слів разом і з дефісом.	1	<i>Не</i> з дієприкметниками	1
5.	Зміни приголосних під час творення слів за допомогою суфіксів <i>ськ,</i> <i>ств</i> та під час творення іменників із суфіксом <i>-</i> <i>ин-</i>	1	<i>Не</i> з дієприслівниками	1
6.	Подвоєні букви.	1	Букви <i>-н-</i> та <i>-нн-</i> у прислівниках	1
7.	Апостроф. М'який знак.	1	Букви <i>и</i> та <i>і</i> в кінці прислівників	1
8.	Букви <i>е, и</i> в особових закінченнях дієслів	1	Написання прислівників із дефісом	2
9.	Не з дієсловами	1	Правопис прислівників разом та окремо	2
10.	Буква <i>н</i> у дієприкметниках та букви <i>нн</i> у прикметниках дієприкметникового походження	1	<i>Не і ні</i> з прислівниками	1
11.	Написання <i>не</i> з дієприкметниками	1	Написання похідних прийменників	1

			разом, окремо та з дефісом	
12.	Написання не з дієприслівниками	1	Написання сполучників разом та окремо	1
13.	Букви <i>н</i> та <i>нн</i> у прислівниках	1	Написання часток	1
14.	Букви <i>и</i> та <i>і</i> в кінці прислівників	1	Правопис часток <i>не</i> і <i>ні</i> з різними частинами мови	1
15.	Написання прислівників разом та окремо	1	Дефіс у вигуках.	1
16.	Написання прислівників через дефіс	1		
17.	Написання не та ні з прислівниками	1		
18.	Написання прийменників разом, окремо та з дефісом	1		
19.	Написання сполучників разом та окремо	1		
20.	Написання часток	1		
21.	Написання <i>не</i> з різними частинами мови (узагальнення)	1		
22.	Дефіс у вигуках.	1		
23.	Основні орфограми в словах різних частин	1		

	МОВИ			
--	------	--	--	--

Порівняльна характеристика тем підручників

№	Тема	
	Підручник Заболотного	О.В. Підручник Голуб, Горошкіної
	5 клас	
1.	Правопис значущих частин слова.	Написання апострофа у словах іншомовного походження.
2.	Написання префіксів пре-, при-, прі-.	Написання м'якого знака у словах іншомовного походження.
3.	Позначення на письмі ненаголошених [е], [и] в коренях слів.	Подвоєння та подовження у словах іншомовного походження.
4.	Правопис префіксів з- (с-, зі-), роз- (розі-), без-.	Букви и та і у словах іншомовного походження.
5.	Спрощення в групах приголосних.	Особливості написання ненаголошених голосних.
6.	Чергування голосних звуків.	Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, я, ю, є. Правила вживання м'якого знака.
7.	Чергування приголосних звуків.	Правила вживання апострофа.
8.	Чергування [у] – [в], [і] – [й].	Правила милозвучності (чергування у – в, і – й, з – із – зі).
9.	Правила вживання м'якого	Спрощення в групах

	знака.	приголосних.
10.	Сполучення букв йо, ьо.	Орфографічна помилка.
11.	Уживання апострофа.	
12.	Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних.	
13.	Подвоєння букв на позначення подовжених приголосних.	
<i>6 клас</i>		
1.	Основні орфограми	Написання префіксів
2.	И та і в словах іншомовного походження	Правила написання суфіксів
3.	Подвоєні букви у словах іншомовного походження	Правопис складних слів
4.	Апостроф у словах іншомовного походження	Написання і відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ
5.	М'який знак у словах іншомовного походження	Написання й відмінювання чоловічих і жіночих імен по батькові
6.	Зміни приголосних під час творення слів за допомогою суфіксів <i>-ськ-, -ств-</i>	Правопис іменникових суфіксів
7.	Зміни приголосних під час творення іменників із суфіксом <i>-ин-</i>	Правопис складних іменників
8.	Правопис складних слів разом із дефісом	Написання не з іменниками
9.	Творення і правопис складноскорочених слів	Написання суфіксів прикметників

10.	Написання слів з пів, напів-, полу-	Написання не з прикметниками
11.	Велика буква у власних назвах	Написання -н- і -нн- у прикметниках
12.	Лапки у власних назвах	Написання складних прикметників
13.	Закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини	Написання складних і складених числівників
14.	Написання та відмінювання імен по батькові й прізвищ	Правопис неозначених і заперечних займенників
15.	Написання не з іменниками	
16.	Правопис складних іменників	
17.	Написання прикметникових суфіксів	
18.	Написання не з прикметниками	
19.	Написання н і нн у прикметниках	
20.	Написання складних прикметників разом і з дефісом	
21.	Відмінювання та написання порядкових числівників	

**Порівняльна характеристика вивчення орфографічних
тем у 7 класі НУШ за підручниками**

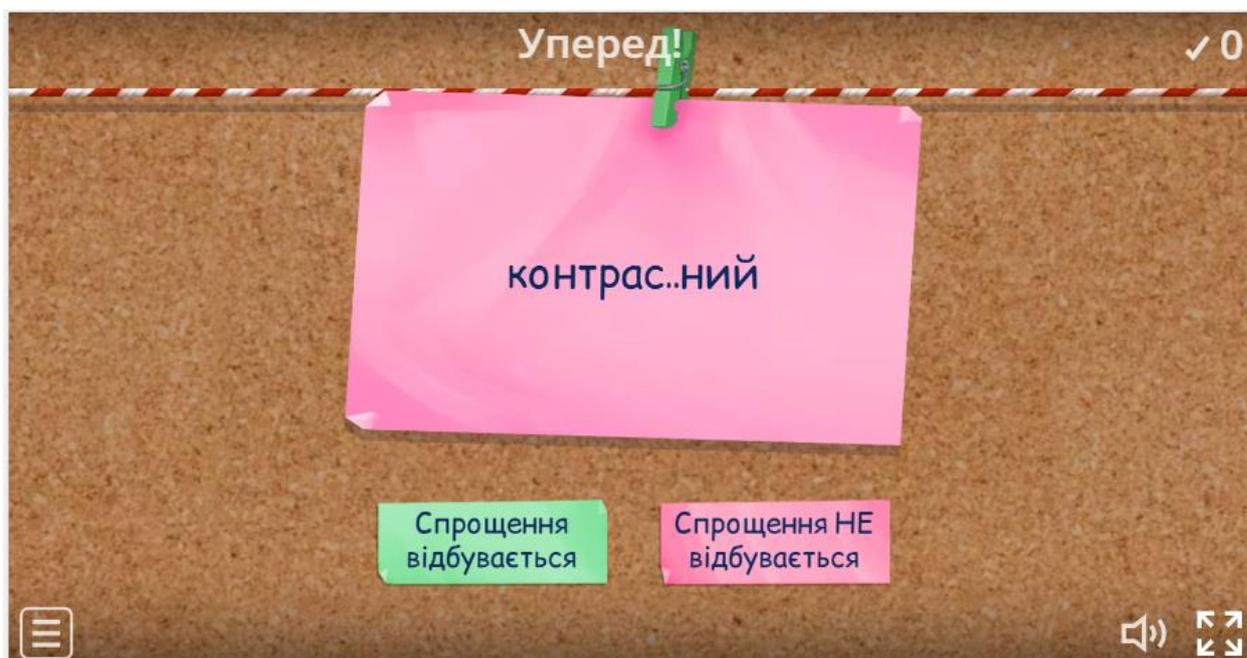
№	Тема	
	Підручник О.В. Заболотного	Підручник Голуб, Горошкіної
1.	Букви е, и на позначення ненаголошених голосних у корені слова. Букви и, і в словах іншомовного походження. Правопис префіксів.	Правопис дієслів.
2.	Велика буква та лапки у власних назвах.	Правопис дієприкметників: н та нн у дієприкметниках та прикметниках дієприкметникового походження.
3.	Подвоєні букви.	Не з дієприкметниками.
4.	Правопис складних слів разом і з дефісом. Зміни приголосних під час творення слів за допомогою суфіксів -ськ-, -ств-.	Не з дієприслівниками.
5.	Апостроф. М'який знак.	Правопис прислівників разом і окремо.
6.	Не з дієсловами.	Не і ні з прислівниками.
7.	Н та нн у дієприкметниках та прикметниках дієприкметникового походження.	Букви н та нн у прислівниках. Букви и та і в кінці прислівників.
8.	Написання не з дієприкметниками.	Особливості написання прийменників.
9.	Не з дієприслівниками.	Написання сполучників.

10.	Букви н та нн у прислівниках.	Правопис часток.
11.	Букви и та і в кінці прислівників.	Дефіс у вигуках.
12.	Написання прислівників разом і з дефісом.	
13.	Написання прислівникових сполук.	
14.	Написання не та ні з прислівниками.	
15.	Написання прийменників.	
16.	Написання сполучників.	
17.	Написання часток.	
18.	Написання не з різними частинами мови.	

*Додаток Д***Приклад завдання для вивчення орфографії на платформі Wordwall**

Тема уроку: Спрощення в групах приголосних

Клас: 5

*Додаток Е***Приклад завдання для вивчення орфографії на платформі Kahoot**

Тема уроку: Правопис складних слів

Клас: 6

як правильно?

18

▲ максіодяг

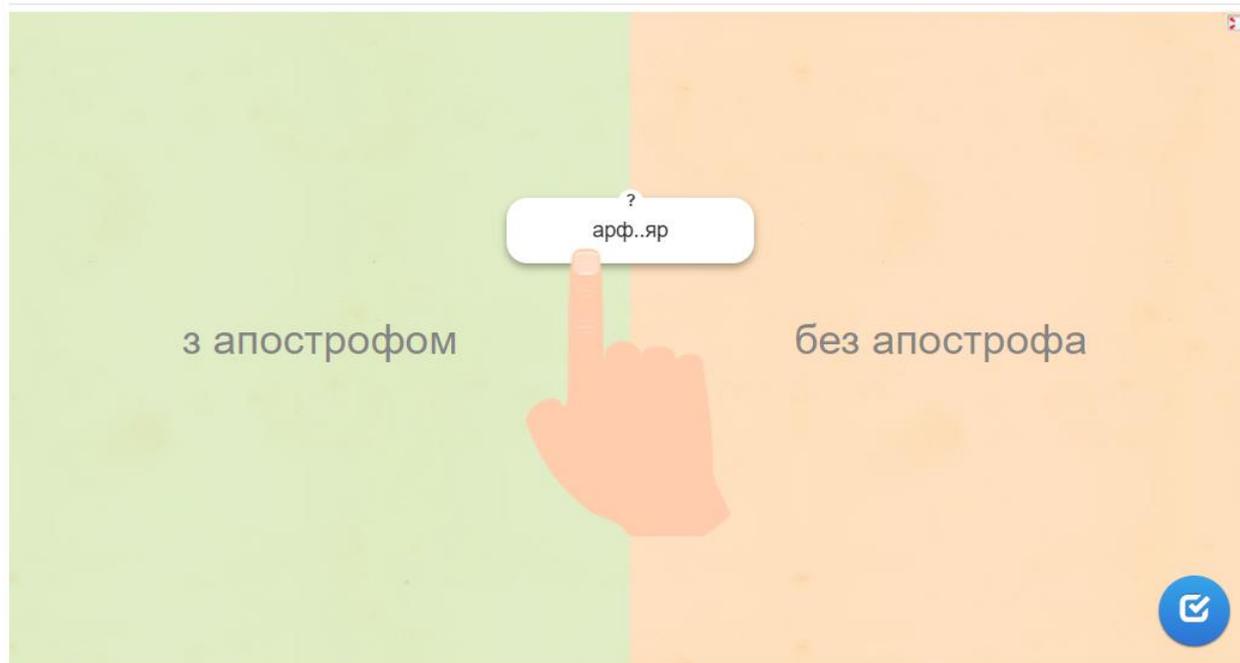
◆ максі-одяг

Приклад завдання для вивчення орфографії на платформі Learning.apps

Тема уроку: Правила вживання апострофа

Клас: 5

Вживання апострофа (5 клас)

Приклад завдання для вивчення орфографії на платформі Eduscarplay

Тема уроку: Правопис слів іншомовного походження

Клас: 6

The screenshot shows a game interface with a green header. On the left, it says 'LIVES' with a heart icon and the number '5'. In the center, the title is 'Правопис слів іншомовного походження'. On the right, it says 'SCORE' with a coin icon and the number '0.000'. Below the header, a yellow box contains the instruction 'Знайди помилку' and '1 / 5'. The main area features a blue background with a white pattern resembling water lily leaves. There are several green lily pads. One lily pad in the center has a green circle with the letter 'В' above it and the text 'бізнесмен, Франція'. To its left, another lily pad has a green circle with the letter 'А' above it and the text 'митрополит, Антарктида'. To its right, a third lily pad has a green circle with the letter 'С' above it and the text 'Алжир, аналітика'. At the bottom center, there is a green frog wearing a purple backpack with the letter 'е' on it. In the bottom left corner, there is a green circle with the number '13' and a timer showing '00:00:08'. In the bottom right corner, there are two small icons: a green square with a white arrow and a green square with a white plus sign.

*Додаток К***Приклад завдання для вивчення орфографії на платформі Classtime**

Тема уроку: Правопис префіксів

Клас: 5

10 питань

Букву и треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

Букву и треба писати на місці обох пропусків у рядку

Букву е треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

Букву и треба писати на місці пропуску в обох словах рядка

Префікс пре- треба писати в усіх словах рядка

Правильно записано всі слова в рядку

Букву с треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

Букву с треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

Букву с треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

Приклад завдання для вивчення орфографії на платформі Quizizz

Тема уроку: Подвоєння в групах приголосних

Клас: 5

3/15

Подвоєні літери треба писати в усіх словах рядка

попідтин..ю , зроблен..ий, від..авна	рослинніст.. ю, жит..євий, скошен..ий	печен..ий, Ган..уся, підніж..я	зібран..я, подорож..ю, почут..я
---	--	--------------------------------------	---------------------------------------

*Додаток М***Алгоритм для вивчення теми «Відмінювання іменників III відміни»**

Конспект уроку української мови у 5 класі з використанням smart-технологій

Тема: Правила вживання апострофа

Цілі навчання:

Після закінчення уроку учень/учениця:

Знає:

правила вживання апострофа.

Вміє:

правильно писати слова з орфограмою «Апостроф»;

правильно вимовляти слова з апострофом

швидко приймати рішення в складній ситуації

Формує:

вміння працювати в команді

лідерські якості

Розвиває:

концентрацію уваги в нестандартних ситуаціях

Очікувані результати:

Учень / учениця:

- вказує на конструктивні думки, критично і толерантно ставлячись до різних поглядів
- наводить кілька аргументів і прикладів на підтвердження власної позиції, використовуючи типові мовленнєві конструкції, доречні цитати з тексту для увиразнення власних поглядів, ідей, переконань
- розрізняє тексти різних стилів і типів
- переказує зміст тексту в різний спосіб відповідно до завдання
- записує власні міркування або інформацію з інших джерел
- створює письмові тексти визначених типів, стилів і жанрів, зважаючи на мету, адресата, власний життєвий досвід
- складає та оформлює власне висловлення згідно з усталеними орфографічними нормами
- створює невеликі типові повідомлення на спеціальних (захищених) цифрових сервісах і в соціальних мережах
- знаходить і виправляє недоліки та помилки в змісті, будові й мовному оформленні власних висловлень
- пояснює окремі виправлення з урахуванням вивчених правил
- вирізняє фонетичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їх суть

- урізноманітнює власне мовлення завдяки роботі із словниками та довідковими джерелами.

Групи результатів навчання: Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду (ГР2); Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови (ГР3).

Обладнання: підручник (Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова. підруч. для 5 кл. загальноосвітн. навч. закл. Київ: Освіта, 2023. 258 с.), мультимедійна презентація, картки, картки самооцінювання, ноутбук.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Методи і прийоми навчання: робота з підручником, метод вправ, «Мозковий штурм», робота з текстом, робота в групах.

Види навчальної діяльності: аналіз, оцінювання тексту, висловлення міркувань, визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Етапи уроку	Ключові компетентності, змістові лінії, групи результатів, види навчальної діяльності
I. Організація класу (1хв.) <ul style="list-style-type: none"> • <i>Емоційне налаштування учнів: «Спіймай мою посмішку»</i> 	Вільне володіння державною мовою
II. Актуалізація опорних знань (1хв.) <ul style="list-style-type: none"> • Перевірка домашнього завдання • <i>«Мозковий штурм»</i> 1. Який розділ мовознавства вивчає правила написання слів?	Відповіді на запитання, обговорення

<p>2. Що таке орфограма? 3. Які орфограми ми вивчили на попередніх уроках?</p>	
<p>III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми та очікуваних результатів (2 хв.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Робота з епіграфом</i> • <i>Розгадування загадок</i> <p>Я такий же, як знак розділовий, І відомий шкільній дітворі Та в словах української мови Я пишуся не вниз, а вгорі. Спробуй лише написати ім'я – Зразу стану потрібен і я. (Апостроф)</p> <p>Міщина над яром Тож бувають у мові дива! Це слівце інтригує не даром: На шість літер – апострофів два, Означає місцину над яром. Яке це слово? (Над'яр'я)</p>	<p>ГР2 Аналіз, оцінювання тексту Висловлення міркувань</p>
<p>IV. Сприймання та усвідомлення учнями нового матеріалу (6 хв.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Прослуховування учнями казки.</i> • <i>Проблемно-пошукова робота.</i> <p>Проблема 1. Після яких букв пишеться апостроф? Прочитайте слова, вимовте звуки, після яких стоїть апостроф. Простежте, за допомогою яких органів вони утворюються? Як називаються ці звуки? Перед якими буквами пишеться апостроф? Сформулюйте перше правило.</p> <p>Проблема 2. Чи завжди після б, п, в, м, ф перед я, ю, є, ї пишеться апостроф?</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Робота з підручником, опрацювання таблиці «Правила вживання апострофа»</i> 	<p>ГР2 Аналіз, оцінювання тексту Висловлення міркувань</p>
<p>V. Виконання вправ для закріплення матеріалу (33 хв.)</p>	
<p>1. Розподільний диктант</p>	<p>Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів</p>

<p>2. Робота з текстом. Вибірковий диктант (Виписати слова з орфограмою «Написання апострофа»)</p>		<p>ГР2, ГР3</p> <p>Аналіз, оцінювання тексту</p> <p>Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів</p>
<p>3. Робота з підручником: вправа 254, с.101</p> <p>254 Спишіть, уставляючи, де треба, м'який знак та апостроф. Підкресліть слова, у яких букви <i>я</i>, <i>ю</i>, <i>є</i> позначають два звуки. Які відчуття викликав у вас текст? Назвіть джерела позитивних емоцій. Чи вважаєте ви спостереження за хмарами одним із них? Чому?</p> <p>Коли ус..міхають..ся небеса, відбуваються всілякі дива! Вітерец.. леген..ко згонит.. до купи кіл..ка пустотливих м..якен..ких хмаринок. Ще мит.. — і посеред блакиті з..явилас.. дивовижна квітка. Дивись, і посеред неба з..явилис.. мален..кі баран..ці. Небес..ні. Вони кумедно буцають..ся між собою. Грають..ся й тишком спостерігають.. за всіма з височини (За Славою Світовою).</p>		<p>ГР3</p> <p>Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів</p>
<p>4. Тестування</p> <p>Апостроф може ставитися перед буквами Я, Ю, Є, І після букв:</p>		<p>Інформаційно-комунікаційна компетентність</p> <p>Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів</p>

<p>VI. Рефлексія. Підбиття підсумків уроку (1хв.) Техніка «Рефлексивний екран»</p> <p><i>Рефлексивний екран</i></p> <p>Сьогодні я дізнався / дізналася... Я виконував / виконувала завдання... Я навчився / навчилася... Я зміг / змогла... Мені було корисно дізнатися... Мене здивувало, що... Я розповім батькам ...</p> <p><small>Л.Бордиська</small></p>	<p>Висловлення міркувань</p>
<p>VII. Домашнє завдання (1хв.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Вправа 250, с. 100</i> 2. <i>Скласти казку про апостроф</i> 3. <i>Знайти і записати у зошит 5 прислів'їв зі словами з апострофом.</i> 	<p>ГР2, ГР3</p>

**Конспект уроку української мови у 6 класі
з використанням smart-технологій**

Тема: Написання складних слів разом і через дефіс.

Цілі навчання:

Після закінчення уроку учень/учениця:

Знає:

правила написання складних слів разом і через дефіс

Вміє:

правильно визначати і записувати складні слова;

використовувати їх при побудові власних висловлювань.;

швидко приймати рішення в складній ситуації

Формує:

вміння працювати в команді

лідерські якості

Розвиває:

концентрацію уваги в нестандартних ситуаціях

Очікувані результати:

Учні знатимуть (знаннява складова): основні правила написання складних слів;

Учні вмітимуть (діяльнісна складова): правильно визначати і записувати складні слова; використовувати їх при побудові власних висловлювань.

Групи результатів навчання: Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду (ГР2); Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови (ГР3).

Обладнання: підручник (Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова. підруч. для 6 кл. загальноосвітн. навч. закл. Київ: Освіта, 2023. 258 с.), мультимедійна презентація, ноутбук.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Методи і прийоми навчання: проблемне запитання, орфографічний диктант, робота з підручником, метод вправ, «Мозковий штурм», робота з текстом, робота в групах.

Види навчальної діяльності: аналіз, оцінювання тексту, висловлення міркувань, визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Етапи уроку	Ключові компетентності, змістові лінії, групи результатів, види навчальної діяльності
<p style="text-align: center;">I. Організація класу (1хв.)</p>	<p>Вільне володіння державною мовою</p>
<p style="text-align: center;">II. Актуалізація опорних знань (1хв.)</p> <p>1.Бліцопитування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Словотвір вивчає... 2.Твірне слово – це... 3.Твірна основа – це... 4. Які ви знаєте способи словотворення? 5.Складними називаються слова... 6. Яким способом творяться складні слова? <p>2. Орфографічна хвилинка. Словниковий диктант</p> <p>Життєпис, різнобарвний, землетрус, овочесховище, ліс остеп, пішохід, торішний, мірошник, козаччина, панщина, Київщина, Вінниччина, Уманщина.</p>	<p>Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів</p>
<p>III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми та очікуваних результатів (2 хв.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Проблемне запитання <p>Чому одні слова, утворені способом складання основ, пишуться разом, а інші – через дефіс? (Відповідь наприкінці уроку)</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Мікрофон» <p>Чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?</p>	<p>ГР2 Висловлення міркувань</p>

IV. Сприймання та усвідомлення учнями нового матеріалу (6 хв.)

• Робота з таблицею

Разом	Через дефіс
<p>1) слова з першим іншомовним компонентом : архі-, архи-, блиц-, гіпер-, екстра-макро максі-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, флеш-: анти-, віце-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер, ультра-: антивірус, віцепрем'єр, віцеконсул, ексчемпіон, ексміністр, експрезидент, контрадмірал, контрудар, лейбгвардієць, оберлейтенант, штабскапітан, унтерофіцер, макромолекула, макроекономіка, максіодяг, мідіодяг, мікроорганізми,</p> <p>Запам'ятай! Із власною назвою (прізвищем) такі компоненти пишемо з дефісом: «Анти-Дюринг», екс-Югославія.</p>	<p>1) слова, утворені повторенням того ж самого слова, поєднанням слів з однаковим коренем, синонімічних або антонімічних слів писав-писав, великий-превеликий, більш-менш, тишком-нишком</p> <p>Запам'ятай! Два однакових іменники або числівники, один з яких має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишемо окремо: кінєць кінцєм, честь чєстю, чин чїном, однім однá.</p>
<p>2) складні слова, утворені поєднанням залежних слів (від однієї частини можна поставити питання): верболіз - лоза (яка?) вербова; газобалон балон (який?) газовий, снігопад – падає (що?) сніг</p>	<p>2) складні слова, утворені поєднанням незалежних слів (між ними можна поставити і), відтінки кольорів : художниця-карикатуристка, українсько-російський, школа-інтернат, блідо-рожевий</p> <p>Запам'ятай! Жовтогарячий, червоногарячий - разом</p>
<p>3) складні іменники, утворені з дієслова у формі другої особи однини наказового способу та іменника: горіцвіт, зірвіголова, перекотиполе, пройдісвіт; Коліушко, Непійпиво, Непійвода, Перебійніс, Тягнібик, Убійвовк (прізвища);</p>	<p>3) Близькі за значенням слова, що передають єдине поняття: хліб-сіль (їжа) батько-мати (батьки)</p>

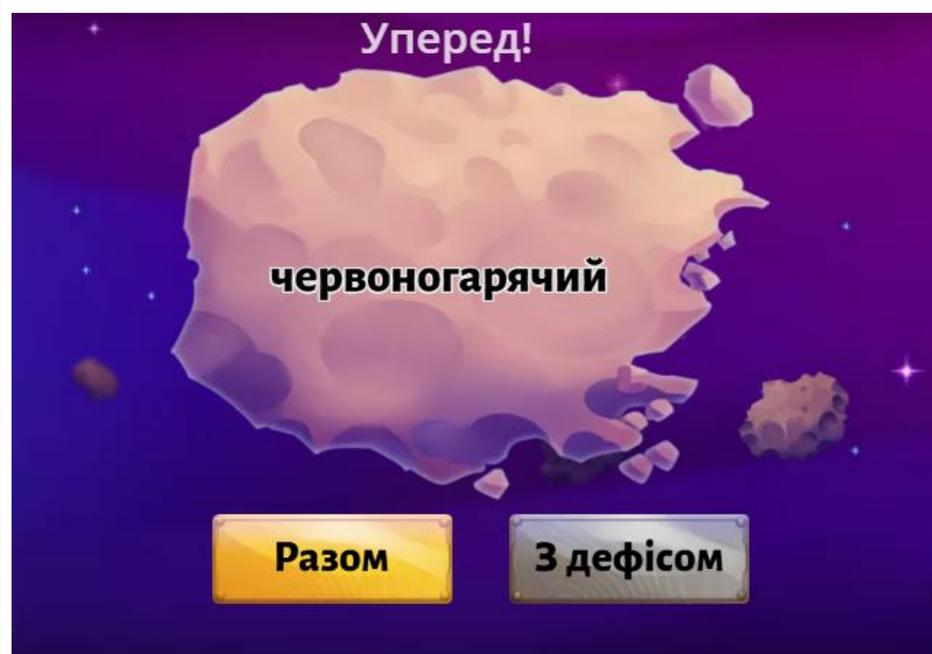
ГР2

Аналіз, оцінювання тексту

Висловлення міркувань

V. Виконання вправ для закріплення матеріалу (33 хв.)

1. Розподільний диктант:

Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів

2. Робота в парах

Утворіть слова способом складання із поданих пар слів.

Зразок: сніг, падати - снігопад.

ГР2, ГР3

Аналіз, оцінювання тексту

Визначення у слові орфограм, обґрунтування

<p>Більш, менш; вода, постачання; земля, трусити; сухий, фрукти; бій, припаси; п'ять, років; екс, генерал; ліс, степ.</p>	<p>написання слів</p>
<p>3. Кодовий диктант</p> <p>Біля номерів записати лише ту букву (сполучні голосні о, е, є), яку пишемо у слові.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Насінн..сховище. 2. Дол..носний. 3. Довг..житель. 4. Кра..знавчий. 5. Земл..трус. 6. Піш..хід. <p>Ключ: 1 є, 2 е, 3 о, 4 є, 5 е, 6 о.</p>	<p>ГРЗ</p> <p>Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів</p>
<p>4. Творче завдання</p> <p><i>Утворити складні слова із запропонованих частин і скласти з ними речення. Пояснити правопис складних слів.</i></p> <p>Північ, схід; жовтий, гарячий; листя, падати; білий, сніг; фото, альбом.</p>	<p>Визначення у слові орфограм, обґрунтування написання слів</p>
<p>5. Гра «Хто швидше»</p> <p>Пригадайте й запишіть якнайбільше слів, що починаються на мікро-, теле-, супер- <i>(за варіантами)</i></p>	<p>ГР 3</p>
<p>6. Орфографічний практикум:</p>	<p>Інформаційно-комунікаційна компетентність</p>

<div style="text-align: center;"> <p>напів...людина</p> <div style="border: 1px solid gray; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> <p>Завдання: РОЗПОДІЛИ подані слова</p> <p>ОК</p> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 20px;"> <div style="text-align: center;"> Пишемо разом </div> <div style="text-align: center;"> через дефіс </div> <div style="text-align: center;"> окремо </div> </div> </div>	
<p>7. Робота з підручником: вправа 43, с.23.</p> <p>43 Прочитайте, випишіть складні слова. Свій вибір доведіть. Укажіть, до якої частини мови належить кожне слово.</p> <p>Звукопис, світло-голубий, вартівня, добропорядний, повсякденний, самовдосконалення, новобудова, військово-полонений, синьо-жовтий, національно-патріотичний, хліб-сіль, Богдан-Ігор, авіаквиток, суперобкладинка, приєрмерк,</p> <hr style="border: 1px solid gray; margin: 20px 0;"/> <p>сімсот, марнотрат, варивода, крутихвіст, двадцятиріччя, звіробій, магазин-салон, кімната-вітальня, загальноосвітній, доброзичливий, босоніж, смаколик, власноруч, вільнодумець, вікопомний, урізноманітнити, напірник, звіробій-трава, правобережний, миролюбний, обороноздатність, хтозна-хто.</p>	ГР 3
<p>VI. Рефлексія. Підбиття підсумків уроку (1хв.)</p> <p><u>1.Проблемне запитання</u></p> <p><u>2. «Мікрофон»</u></p> <p>Сьогодні на уроці я...</p> <ul style="list-style-type: none"> • навчився (-лася)... • дізнався (-лася)... • зрозумів (-ла)... • найскладнішим було... • найбільше мені сподобалось... <p>Чи справдилися ваші очікування від сьогоднішнього</p>	Висловлення міркувань

уроку?	
VII. Домашнє завдання (1хв.) Вивчити теоретичний матеріал. <i>Диференційоване:</i> 1. Достатній рівень - виконати вправу 48. 2. Високий рівень – скласти словниковий диктант на вивчену орфограму «Правопис складних слів» (12 слів), з будь-якими чотирма словами зі словникового диктанту скласти речення.	ГР2, ГР3

Техніка формувального оцінювання «З-ХД-Д»

Дата _____

Прізвище та ім'я _____

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався(- лась)	Приклади

Оцінювальний аркуш для розділу «Словотвір. Орфографія» у 6 класі

Прізвище та ім'я _____ Оцінювальний аркуш з розділу «Словотвір.
Орфографія»

Тема	Чудово знаю	Нормально	Потребую допомоги
Змінювання і творення слів. Похідні і непохідні слова.			
Основні способи словотворення.			
Зміни приголосних під час творення слів за допомогою суфіксів -ськ-, -ств-			
Зміни приголосних під час творення іменників із суфіксом -ин-			

Техніка формувального оцінювання «Вхідні – вихідні квитки» для вивчення теми «Спрощення в групах приголосних» у 5 класі

Вхідний квиток	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Перед якими буквами пишемо префікс <i>с-</i>? 2. Як пишемо префікси <i>роз-</i>, <i>без-</i>? 3. Наведи приклади слів з вивченими орфограмами 	Дата _____ Прізвище та ім'я _____ _____

Вихідний квиток	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Що таке спрощення? 2. У яких словах спрощення не відбувається? 3. Я запам'ятав (-ла) на уроці... 	Дата _____ Прізвище та ім'я _____ _____

АНОТАЦІЯ

Маціюк С. М. *Мультимедійна майстерня як засіб підвищення мотивації учнів для орфографічної пильності*: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 014 Середня освіта. Тернопіль : ТНПУ, 2025. 128 с.

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню особливостей формування орфографічної пильності в учнів 5–6 класів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. Обґрунтовано значення орфографічної грамотності як ключового складника мовленнєвої та комунікативної компетентності школярів. Виокремлено та охарактеризовано організаційно-дидактичні умови, що забезпечують ефективне засвоєння орфографічних норм, зокрема принципи вивчення орфографії, типологію орфограм та специфіку їх опрацювання відповідно до модельних навчальних програм НУШ.

Запропоновано методичну систему використання мультимедійної майстерні як інноваційного засобу підвищення мотивації учнів до вивчення орфографічного матеріалу. Розроблено та експериментально перевірено комплекс мультимедійних технологій (smart-освіта, інтерактивні платформи, цифрові вправи), спрямованих на розвиток орфографічної пильності, критичного мислення та самостійності школярів. Окреслено методи та навчальні стратегії формування орфографічних умінь, здійснено діагностику результатів навчання та визначено ефективність упровадженої методики.

Ключові слова: орфографія, орфографічна пильність, мотивація, мультимедійна майстерня, українська мова, НУШ, інноваційні технології, smart-освіта, методика викладання.

ABSTRACT

Matsiuk S. M. *Multimedia workshop as a means of increasing students' motivation for orthographic vigilance*: qualification thesis for obtaining the educational degree «Master» in the specialty 014 Secondary Education. Ternopil : Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2025. 128 p.

The qualification thesis focuses on the study of the peculiarities of forming orthographic vigilance in students of grades 5–6 during Ukrainian language lessons in general secondary education institutions. The importance of orthographic literacy as a key component of students' linguistic and communicative competence is

substantiated. The organisational and didactic conditions that ensure the effective acquisition of orthographic norms are identified and characterised, including the principles of studying orthography, the typology of orthograms, and the specifics of their implementation according to the model curricula of the New Ukrainian School.

A methodological system for using a multimedia workshop as an innovative tool to enhance students' motivation to study orthographic material is proposed. A set of multimedia technologies (smart education tools, interactive platforms, digital exercises) aimed at developing orthographic vigilance, critical thinking, and learner autonomy has been developed and experimentally tested. The methods and instructional strategies for forming orthographic skills are outlined; diagnostic procedures and assessment tools have been applied to determine the effectiveness of the implemented methodology.

Key words: orthography, orthographic vigilance, motivation, multimedia workshop, Ukrainian language, New Ukrainian School, innovative technologies, smart education, teaching methodology.